

DIKTATÚRÁK GOLGOTÁI – „MALENKIJ ROBOT”

A TÖRTÉNELEMTANÁROK EGYLETE TANÁRKÉPZÉSI PROGRAMJA

AZ „ELHALLGATOTT TÖRTÉNELEM” MEGISMERTETÉSÉÉRT

ÓRAVÁZLATOK KÖZÉPISKOLAI OKTATÁSHOZ

A KÉT VILÁGHÁBORÚ ÖSSZEHASONLÍTÁSA – KITÉRVE A HADIFOGOLYHELYZETRE	3
AMAGYAR GULAG-RÓL – KÖLTŐIEN (FALUDY GYÖRGY, RECSK ÉS AZ ÁVO)	14
ÉRKEZÉS ÉS INDULÁS: HADIFOGSÁG UTÁN KITELEPÍTÉS.....	36
ÉLET A GULAG-ON	44
AKIK MESÉLNI TUDNAK...TÚLÉLŐK A GULAGRÓL – DIGITÁLIS TÖRTÉNETMESÉLÉS	52
SZOVJET MINTÁRA: AZ ÁVH ÉS A KÉNYSZERMUNKA-, ILLETVE INTERNÁLÓTÁBOROK VILÁGA	71
A LENIN-TANYÁN GYERMEKFOGOLYKÉNT	79
A LÁGER HÉTKÖZNAPJAI (KÉPREGÉNY KÉSZÍTÉSE)	89
MÚZEUMPEDAGÓGIAI ÓRA ELŐKÉSZÍTÉSE: MALENKIJ ROBOTTAL KAPCSOLATOS HELYTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS MEGTEKINTÉSÉNEK ELŐZMÉNYE	102
CIVILEK OROSZ „HADIFOGSÁGBAN”	114
A „MALENKIJ ROBOT” KÁRPÁTALJÁN	121

Az óravázlatok szerzői:

Badó Margit

Beregszászi Mariann

Bihari Péter

Jakab György

Kardos Éva

Káplán Krisztina

Matusné Németh Eszter

Nagy Márta

Németh Eszter

Szabó Márta

Vargáné Magusics Erika

Szerkesztette: Baracs Nóra

1. Óra címe, témája: A KÉT VILÁGHÁBORÚ ÖSSZEHASONLÍTÁSA – KITÉRVE A HADIFOGOLYHELYZETRE
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 11. vagy 12. évfolyam
3. Foglalkozás típusa: tantermi tanóra, 2 × 45 perc
4. Előző történelemórai tananyag témája: Második világháború – tanév eleji vagy tanév végi ismétlés
5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret? Olyan osztályoknak ajánlom, akik jól tudnak csoportban dolgozni és jól tájékozódnak az interneten. Érettségi-előkészítő vagy fakultációs csoportoknak leginkább. A filmek összevágását tartalmazó feladatot (10., 12. feladatkártya) érdemes egy héttel korábban önkéntes házi feladatként feladni.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: Kommunikáció, digitális kompetenciák, rendszerezőképeség, tájékozódás térben és időben
7. Ráhangolás, célkitűzés módszere, tartalma, instrukciók: Fantáziajáték; bakancslista.
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: „Lábbal szavazás” – mindenki kiválasztja, melyik mű tetszik neki legjobban.
9. Mellékletek: Feladatkártyák, szakirodalom részlete, várható megoldások.
10. Az óravázlat szerzője: Bihari Péter

Az óra menete	Tevékenység, módszer	Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhan- golódás 1.	Tanári kérdés: <i>Mi lenne a bakancslistádon, ha az első vagy második világháborúban megtudod, hogy hamarosan megkapod a behívódat?</i> A tanár megkér egy diákot, hogy írja a javaslatokat a táblára. Frontális beszélgetés, közös ötletezés.	tábla és filctoll vagy kréta	3'
Ráhan- golódás 2.	Tanári kérdés: <i>A javaslataitok közül melyik az, amelyiket csak az első világháborúban, melyiket csak a másodikban, melyiket mindkettőben lehetett megtenni?</i> A tanár megkér két diákot, hogy a felírt javaslatok közül egyikük az első, másikuk a második világháború alatt végezhetőket karikázza be a táblán. Tanári közlés: A mai óránk célja, hogy összehasonlítsuk a két világháborút megadott szempontok alapján.	tábla és két, eltérő színű filctoll vagy kréta	3'
Jelentés- teremtés 1., feladatok elvállalása	Feladatkijelölés: <i>Elemezzük csoportmunkában a háborúk eseményeit! Minden eszköz használható! Két csoportnak filmvágással kell foglalkoznia, kik végeznék szívesen ezt a feladatot?</i> A többi feladatot is felolvassa a tanár, és a diákok saját érdeklődésüknek megfelelően választhatnak. A csoportok egy-egy feladatkártyát kapnak, azon jutnak a szükséges információkhoz.	lásd az 1. sz. mellékletet: feladatkártyák a csoportok számára	5'

Jelentés-teremtés 2., poszter-készítés vagy filmvágása feladatkártyák felhasználásával	A diákok két–négy fős csoportokban dolgoznak, minden csoport posztert vagy filmet készít a témájáról.	csoportonként legalább 2 db A3 méretű papír vagy csomagolópapír, többféle színű íróeszköz, csoportonként legalább egy okostelefon vagy tablet, tankönyv, füzet, két számítógép internetkapcsolattal lásd a 2. sz. mellékletet: Bihari Péter: <i>1914 – A Nagy háború 100 éve</i> . Kalligram Kiadó, Budapest, 2014 (részlet)	25'
Jelentés-teremtés 3.	Az elkészült, egy feladatkártyát tartalmazó poszter bemutatása. Javasolható, hogy az előadó csoport egyik tagja az első, a másik a második világháborúval foglalkozzon.	ragasztógyurma vagy mágnes a poszter kihelyezéséhez	6'
Reflexió	Az elkészült posztert lefényképezzük és valamilyen közösségi felületen (Facebook oldal, blog, padlet stb.) közzétesszük.		3'
	VÉGE AZ ELSŐ ÓRÁNAK		
Ráhangolódás a 2. órára	A 10. feladatkártyán kapott feladat bemutatása.	projektor, számítógép diákok által készített film1	5'

Ráhangolódás 2.	A 12. feladatkártyán kapott feladat bemutatása.	projektor, számítógép diákok által készített film2	5'
Jelentésteremtés 1., tárlatlátogatás vezetéssel	Az osztályt kettébontjuk úgy, hogy mindegyik csoportban legyen mindegyik feladatkártyát megoldó. A csoportok a terem két, eltérő sarkából indulnak, hogy a párhuzamos beszéd minél kevésbé legyen zavaró. Képenként három perc áll rendelkezésre. Az első csoport tagjai mérik az időt.	Ragasztógyurma vagy mágnes a poszterek kihelyezéséhez 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 11. csoport posztere	30'
Reflexió	Mindenki az elé a poszter elé áll, amelyik szerint a) a legszebb kivitelezésű, b) a legszemléletesebb, c) a legértékesebb. Senki nem állhat a saját posztere elé. Egy-egy ember megindokolja döntését.	1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 11. csoport posztere	5'

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: feladatkártyák

1. A megadott szempont alapján hasonlítsátok össze az első és második világháborút!

- a) A világháborúk okai és előzményei,
- b) nemzetközi helyzet és diplomácia,
- c) a részt vevő országok köre.

2. A megadott szempont alapján hasonlítsátok össze az első és második világháborút!

- a) A háborúk katonai vonatkozásai, a hadműveletek jellege,
- b) harceszközök.

3. A megadott szempont alapján hasonlítsátok össze az első és második világháborút!

- a) A háttér, a háttér,
- b) a hadigazdaság,
- c) a civilek szerepe és a velük való bánásmód.

4. A megadott szempont alapján hasonlítsátok össze az első és második világháborúban Oroszország/Szovjetunió helyzetét, szerepét!

- a) Gazdasága, hadereje mint háborús fél,
- b) diplomácia,
- c) hadműveletek,
- d) háterszág,
- e) békekötések, területi változások,
- f) következmények.

5. A megadott szempont alapján hasonlítsátok össze az első és második világháborút!

- a) A békekötések,
- b) a világháborúk közelebbi és távolabbi következményei.

6. A megadott szempont alapján hasonlítsátok össze az első és második világháborúban Nagy-Britannia (és a Brit Birodalom) helyzetét, szerepét!

- a) Gazdasága, hadereje mint háborús fél,
- b) diplomácia,
- c) hadműveletek,
- d) háterszág,
- e) békekötések,
- f) következmények.

7. A megadott szempont alapján hasonlítsátok össze az első és második világháborúban a császári Németország és a hitleri Németország helyzetét, szerepét!

- a) Gazdasága, hadereje mint háborús fél,
- b) diplomácia,
- c) hadműveletek,
- d) háttország,
- e) békekötések, területi változások,
- f) következmények.

8. A megadott szempont alapján hasonlítsátok össze az első és második világháborúban az USA helyzetét, szerepét!

- a) Gazdasága, hadereje mint háborús fél,
- b) diplomácia,
- c) hadműveletek,
- d) háttország,
- e) békekötések, területi változások,
- f) következmények

9. A források felhasználásával mutasd be az első világháborús hadifoglyok helyzetét!

http://nagyhaboru.blog.hu/2015/11/21/hadifoglyok_az_osztrak_magyar_monarchia_teruleten_az_elso_vilaghaboru_idejen

10. Vágj össze a „halálmarsból” kétpercnyi anyagot, és majd előszóban kommentáld!

http://nagyhaboru.blog.hu/2015/11/21/hadifoglyok_az_osztrak_magyar_monarchia_teruleten_az_első_vilaghaboru_idejen

https://www.youtube.com/watch?v=jWCbuzRP7_8 *Asinara szellemkatonái 2. rész Margittai Gábor és Major Anita filmje*

<https://www.youtube.com/watch?v=FM0QjR-rS8>

<http://delhir.info/cimlap/friss-hireink/50383-2016-01-20-11-08-31>

11. Mutasd be a második világháborús hadifoglyok helyzetét!

a) Nézz utána, mi a GUPVI!

b) Nézz utána a Wikipédián, hogy Budapestről és környékéről 1945-ben miért vittek el civil tízezreket hadifogolyként!

c) Hasonlítsd össze az amerikai és az orosz fogságba esettek helyzetét a körülmények és a fogság időtartama szempontjából!

12 . Vágj össze kétpercnyi anyagot arról, milyen volt a sorsa annak, aki orosz fogságba esett, és előszóban kommentáld!

www.youtube.com/watch?v=b6RR5qUDu4 *As far as my feet will cary*

[...] A lábaim fájdalmasan megdagadtak. Nem tudtam németül, ezért taglejtésekkel kértem a németet, hogy húzza le a csizmámat, de ő nem tudta kikötni a szoros cipőfűzőt. Odaadtam neki a zsebkésem, így levette a csizmámat, a zsebkésem pedig a zsebébe dugta. Elveszítettem a csizmámat és a zsebkésem, de a lábaim megkönnyebbültek.” (E. Wilkinson közlegény)

Német bajtársa hasonló érzésekről számolt be: „Szeretett szüleim és testvéreim! Elégedett vagyok a sorsommal, mert jól tudom, mi van a lövészárkokban, elég sokáig voltam odakinn és ki kellett bírnom egyet-mást. Hála Istennek egészséges vagyok és boldog, hogy Franciaországban lehetek, nem én voltam az első, aki fogságba esett, és nem is én leszek az utolsó. Minden tagom megvan, és ez a fődolog!” (J. Sigl – elégedettsége annak is szólt, hogy ha nem is tömegesen, de gyakran előfordult, hogy a magukat megadó katonákat megölték.)

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének összesen mintegy kétmillió katonája esett orosz fogságba, ebből félmilliónál több volt a magyar nemzetiségű. 2000–10 000 fős fogolytáborokban helyezték el őket; a szlávokat inkább az európai Oroszország területén, a magyarokat és németeket inkább Közép-Ázsiában és Szibériában, ami rosszabbnak számított. (Összesen 223 nagyobb fogolytáborról tudunk.) A hadifoglyok gyakran (bár nagy késésekkel) megkapták a hazai postát, elvétele a csomagokat is: az I. világháború még megőrizte a civilizáció bizonyos vonásait. A munka mellett színelőadások szervezésével, saját újságok kiadásával igyekeztek elűtni az időt. Ha elfogyott a papír, nyírfakéregre írt levelet küldtek haza. Eközben Magyarországon (is) sok tízezer orosz hadifogoly dolgozott, főleg a mezőgazdaságban. Szinte minden visszaemlékező jámbor, dolgos, igénytelen, barátságos embereknek írta le őket.

Dombi Kiss Imre 34 éves, családós hódmezővásárhelyi gazda 1915-ben, Przemyśl ostrománál esett orosz hadifogságba. Ő az alábbi utat járta be a háborúban: Hódmezővásárhely – Titel – Przemyśl – Lemberg – Kijev – Taskent – Csardzsou – Ashabad – Teherán – Isztambul – Hódmezővásárhely. Végül 1919 nyarán jutott haza, miután közel 12 000 km-t tett meg, ebből – szökése alkalmával – kb. 800 km-t gyalogolt Perzsiában, nehéz hegyi terepen.

Üzbegisztáni elhelyezéséről írta: „350 ember jutott egy nagy szobába. Két sor deszkapriccs volt egymás felett készítve számunkra [...] csak a deszkán feküdtünk, nem adott az orosz alánk semmit. [...] Már májusban kint az udvaron aludtunk, mert bent nem bírtunk megmaradni a melegségtől, bűdösségtől és a poloskától. [...] Naponta, fejenként 3 font fekete kenyeret, levest és délben, leves után keményre főtt olajos kását kaptunk, melynek igen nehéz szaga volt, és ezen felül egy-egy pár kockacukrot is és csáját.” (*Pokoljárásom*)

Egy erdélyi katona, Nagy Ferenc 1916 nyarán súlyosan megsebesült az orosz fronton. Egyik karját hamarosan amputálták, utána hazakerült. Háborús naplója így végződik: „1917. május 22. napján kiszuperáltak, és adtak havi 28 korona nyugdíjat, hogy abból tartsam el magamat, amikor egy kiló kenyér 12 korona volt. Ezért szolgálhattam Ferenc Józsefnek.”

2. sz. melléklet: Könyvoldal

Bihari Péter: 1914 – A Nagy háború 100 éve. Kalligram Kiadó, Budapest, 2014 (részlet)

3. melléklet: A várható végeredmény

A KÉT VILÁGHÁBORÚ ÖSSZEHASONLÍTÁSA

I. világháború

II. világháború

1. Katonai szempontok

– Rövid háború–illúziók	– Hosszú háború–félelmek
– Védők fölénye	– Támadók fölénye
– Állóháború, lövészárkok, anyagcsaták	– Villám- és mozgóháború (tank, repülő)

2. Diplomácia

– Kialakult szövetségi rendszerek	– Nincsenek fix szövetségi rendszerek (de vannak furcsa háborúk)

3. A háterszág

– Háborús lelkesedés kezdetben	– Borús közhangulat kezdetben
– Államilag ellenőrzött gazdaságpolitika	– Államilag ellenőrzött gazdaságpolitika(USA is)
– Nők szerepvállalása	– Nők és kisebbségek (USA)
– A 9 millió áldozat 95%-a katona	– Az 55 millió áldozat jó 50%-a civil
– Népiirtás az örmények ellen	– Sokszoros népiirtások, holokauszt
– Totális, de front és háterszág elkülönül	– Totális, a kettő alig különül el
	– Ellenállási mozgalmak

4. Közelebbi következmények

- Bolsevizmus, wilsonizmus
- Versailles-i békediktátum
- Négy birodalom vége, instabilitás
- Számos „utóháborút” vívtak
- Kevesebb kisebbség, de megmarad
- Nincs bírósági számonkérés
- Az „erőtlenség egyensúlya”
- Viszonylagos balratolódás Európában
- Békeszerződés helyett két Németország
- Hidegháború, vasfüggöny, két Európa
- Nincsenek „utóháborúk” (de: Görögország!)
- A kisebbségi kérdés „eltűnik” (de: ki- és áttelepítések!)
- Perek, széleskörű megtorlás
- USA, ill. szovjet szuperhatalom

5. Távolabbi következmények

- Szélsőséges erők, ideológiák; nac. lib. ellen
- Szélső- és konzervatív jobboldal együtt
- Gazdasági bajok, instabilitás
- Európa gyengül, gyarmatbir. megrendülnek
- A következmény: második világháború
- Mérsékelt erők, ideológiák (Nyugat)
- Szélsőjobb vége, konzervativizmus feltámad
- Gazdasági talpra állás (Marshall-terv, Keynes)
- Európa feltámad (európai egység); gyarmatbirodalmak vége
- Nem lett harmadik világháború

6. Hadifogolyhelyzet

Oroszországgal nagyon lassan haladó hadifogolycseré – Nagy különbségek abban, ki kinek lesz a hadifoglya: az amerikai és az angol gyors és korrekt, a francia már megalázó, a szovjet hosszú és embertelen

Szerb fogságba esett magyarok kálváriája

A veteránok helyzete bizonytalan

- A GUPVI táboraiban 30% fölötti a halálozási arány
- Németországban Speziallagerekbe zárják a német hadifoglyokat és családjaikat

1. Óra címe, témája: AMAGYAR GULAG-RÓL – KÖLTŐIEN (FALUDY GYÖRGY, RECSK ÉS AZ ÁVO)
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 9–12. évfolyam
3. Foglalkozás típusa: tantermi tanóra, 45 perc, osztályfőnöki vagy etikaóra
4. Előző történelemórai tananyag témája:–
5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret? Versek és könyvborítók előzetes nyomtatása, feladatkartyák készítése és kinyomtatása, prezentációk előkészítése, feltöltése a laptopra. Esetleg egy József Attila-verskötet.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: Emlékezetkultúra fejlesztése, empátia.
7. Ráhangolás, célkitűzés módszere, tartalma, instrukciók: Fogalom felidézése.
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: Verssor illusztrációként való kiválasztása.
9. Mellékletek vannak? Igen Prezentáció az ÁVO-ról: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagr%C3%B3l_%C3%81VO_vegl.ppsx Prezentáció Recskről: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagr%C3%B3l-2_Recsk_vegl.ppsx Feladatkartyák, Faludy-versek, Faludy-könyvborítók
10. Az óravázlat szerzője: Németh Eszter

Az óra menete	Tevékenység, módszer	Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhangolódás	A tanár ismerteti az óra célját és témáját: az emlékezetkultúra és az empátiás készség fejlesztése. Téma: A kommunista diktatúra borzalmainak megismerése Faludy György alkotásai alapján. Tanári kérdés: <i>Mi jut eszedbe arról a szóról, hogy ÁVO vagy ÁVH?</i> Először füzetben, egyénileg dolgoznak, majd a tanár megkér egy diákot, hogy írja a kifejezéseket a táblára. Ekkor frontális beszélgetés.	tábla és filctoll vagy kréta, füzet	3'
Jelentésteremtés 1., prezentáció elolvasása az ÁVO-ról	Tanári kérdés: <i>Nézzük meg, hogy egy fürtábra készítéséhez milyen szavakkal kell kiegészítenünk az elkészített ábrát!</i> A tanulók láncolvasással felolvassák a diasor szövegét. Közben a tanár megkér egy diákot, hogy a felírt szavakat rendezze logikai rendbe. A prezentáció felolvasása után a tanulók kiegészítik a fürtábrát.	1. sz. melléklet: prezentáció az ÁVH-ról (http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagr%C3%B3l_%C3%81VO_vegl.ppsx) tábla és filctoll vagy kréta, az előbbi feladat ábrája	5'
Jelentésteremtés 2.	A tanulók 6 db 3–6 fős csoportot alakítanak, a csoportok egymástól minél messzebb ülnek. A csoporttagok kijelölik a szerepeket (szóvivő, felolvasó, jegyzetelő). A tanár kiosztja a csoportoknak a verseket és a feladatkártyákat, amelyeken szerepelnek a feladatok, kérdések. A csoportok differenciált feladatokat kapnak.	2. sz. melléklet: feladatkártyák (háromféle) 3 sz. melléklet: várható megoldások füzet, toll	18'

	A hat csoportból két-két csoport kapja ugyanazt a verset és ugyanazt a feladatsort. A tanár a feladatkártyák kiosztása után felhívja a figyelmet arra, hogy először a kérdéseket, feladatokat tekintsék meg a diákok, aztán ismerkedjenek meg a konkrét forrással, ha szükséges, olvassák el többször is az adott verset, majd ezt követően rögzítsék válaszaikat. A csoportok egy-egy tagja (felolvasó) felolvassa a szöveget, a többiek jegyzetelnek, megbeszélik a megoldásokat, majd a végleges választ a jegyzetelő rögzíti.		
Beszámoló és értékelés	Az ugyanazokat a feladatokat megoldó két-két csoport összeáll, és a csoport egy-egy szóvivője ismerteti az adott csoport által adott válaszokat. Megállapítják, mely kérdésekben adtak ugyanazt a választ, illetve mely esetekben volt eltérés a feladatok megoldásában. Az utóbbi esetben igyekeznek egymást meggyőzni. A tanár közben körbejár, és a füzetek elolvasásával ellenőrzi, hogy helyesek-e a megoldások. Szükség esetén korrigál. Amennyiben a 2. és 5. csoport nem asszociál a József Attila-versre, a tanár átad nekik egy József Attila-kötetet, ahol a <i>Mondd, mit érlel...</i> című vers be van jelölve. Esetleg a tanár elmondhatja, hogy Faludy György egyike volt annak az alig húsz embernek, akik leutaztak Szárszóra a költő temetésére, és ebből az alkalomból verset is írt <i>József Attila temetése</i> címmel.	a tanulók megoldásai a füzetben	8'

Jelentés-teremtés 3., prezentáció elolvasása Recskről	Tanári közlés: <i>Az ÁVH legkegyetlenebb tábora Recsken volt. Örök és foglyok egyaránt büntetésből kerültek ide, ebbe a mindentől távoli, elzárt világba. Ez hasonlított legjobban a szovjet GULAG-táborok munkakörülményeihez, bánásmódjához. Nézzük meg a bemutatót! Megkérem -t az olvasásra.</i>	4. sz. melléklet: prezentáció Recskről (http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagr%C3%B3l-2_Recsk_vegl.ppsx)	4'
Jelentés-teremtés 4.	A tanulók a korábbi három-hat fős csoportokban dolgoznak. A tanár minden csoportnak ad a Faludy-versekből. A könyvborítót szétterítik a tanári asztalon, és minden csapat választhat magának egyet. Tanári közlés: <i>Börtönélményeit versekben, a recski táborban megélt élményeit önéletrajzi regényben írta meg, utóbbinak ezt a címet adta: Pokolbeli víg napjaim. Mit akart ezzel kifejezni? Mennyire érzed találónak?</i> Frontális beszélgetés. A tanár megkéri a diákokat, hogy a könyvborítóra írják ki azokat a verssorokat, amelyek szerintük legjobban bemutatják a recski tábori élet nehézségeit.	5. sz. melléklet: a borítók egyenként, szétvágva	5'
Reflexió	Minden csoport választ egy-egy részletet. A feladat lehet házi feladat is vagy a következő óra felvezetője. A megírt borítót elhelyezhetjük az osztály faliújságán vagy posztolhatják is valamely internetes felületre.	5. sz. melléklet filctoll faliújság vagy internetes felület	2'

MELLÉKLETEK

1.sz. melléklet: Prezentáció az ÁVH-ról – http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagr%C3%B3l_%C3%81VO_vegl.ppsx

2. sz. melléklet: versek és feladatkártyák

1. csoport és 4. csoport

A vers elolvasása után válaszoljatok az alábbi kérdésekre!

Faludy György: Széljegyzet papír nélkül

*Dögölj meg – sziszegte az ávós,
mikor e lyukba belökött.*

*Két és fél lépés. Itt sétálok
fel és alá négy fal között.*

*Ez nem panasz. Tudtam, mi vár rám,
és futhattam volna nyugat
felé, amikor még nem zárták
le drótsövénnyel az utat,*

*s később is, mikor jóbarátok
vezettek volna ki. De csak
maradtam. Mért? Kíváncsiságból.
Azért is, mert már túl sokat*

*bolyongtam, és mert ez a város
a hazám meg a földem, és
mert tudom, hogy a versíráshoz
jó ihlető a szenvedés,*

*és mert kell, hogy megörökítsem
azután, hogy kiismerem
e társaságot, mely mezítlen
képét mutatja idebenn.*

*Panasz helyett inkább dicsekszem,
hogy ellenségnek vesznek és
hogy költőink közt éppen engem
ért e megkülönböztetés.*

Itt gondolkozhatom nyugodtan.

Attól lettem szabadabb, hogy

lezártak, s hogy oda jutottam

végül, hová való vagyok.

Mint máskor. Szájas humanistát,

lecsukatott a budai

basa. Nézem a tömlőc piszkát.

– Dögölj meg – szólnak csauszai.

Ezerhatszáz? hétszáz? vagy nyolcszáz?

Szabad szám messze elszaladt?

Mi a választék? Vissz az osztrák:

börtön, hóhér vagy gályapad.

Orvos-hugomat innen küldte

Szálasi a halálba. Most

Rákosi tart itt. Egy a csűrhe:

a porkoláb is azonos.

*Sebaj! Mert megalázni engem
ily társaságban nem lehet.
Pofozhatnak, és én fejemben
tovább csinálom versemet.*

*Akármi – én vagyok az úr itt.
Kínzóim sírja összedől.
Rímeim élnek. Körben húrik
szállnak. Nem félek senkitől.*

*Egy gondom van, mely éjjelente
a nyálkás priccsen felriaszt:
hogy nemcsak én írom e verset,
én is vagyok a kézirat.*

(Az ávó pincéjében, 1950 nyarán)

1. Gondoljátok végig és beszéljétek meg, hogy milyen lehetőségei lettek volna a költőnek, hogy elkerülje a tábort? Írjátok meg az egyéb lehetőségek forgatókönyvét néhány mondatban!

2. Miért maradt a költő Magyarországon?

3. Milyen lelkiállapot jellemző a költőre? Állításodat igazold a szövegből vett idézettel!

2. csoport 5. csoport

A vers elolvasása után oldjátok meg a feladatokat!

Faludy György: Kihallgatás

*Egész nap nyüzött. Hol bokámat rúgta
s ordított, hol dühödtén nógatott.
Vadul gyűlöl. Pedig pontosan tudja,
 hogy ártatlan vagyok.*

*Hencegni ezzel már én sem kívánok.
Bárcsak tettem volna egy keveset
ellenük! S nem most kéne kifundálnom
 a kémkedésemet.*

*Mindegy. Az embert úgyis elítélik.
Az ablakra haránt dőlt a nehéz
napfény. Fölém lógott Dzserdzsinszki Félix
 szakállán a penész.*

*Az ávós kandúr, ha szemébe néztem,
elfordult. Oldalvást, az írógép
mellett egy nő terítette a széken
szét vájdling-alfelét.*

*– „Mi volt az apja?” – szólt, mikor megitta
a kávéját. – „Tanár.” – „Tanár? Nagyon
szép”, és diktált: „Írja! Kapitalista
családból származom.”*

*– „Nem” – mondtam, de a nő már lekopogta.
– „És hol tanult?” – „Apám?” – „Nem, maga.” – „Én?
Jogot hallgattam” – hazudtam – „Bologna
híres egyetemén.”*

*Diktált: – „Két Ny-nyel írja, hogy: Bolonnya
egyetemén jártam ki a jogot,
mert már akkor a fasizmus bolondja
voltam, s az is vagyok.”*

*Ez lesz a vallomásom. Hitvány lócán
ültem. Napestig ily színvonalon*

*tárgyalt s engem ez inkvizíciónál
kivert az unalom.*

*Röhögjek vagy sírjak? A járdát néztem
az út túlján, hol nők és férfiak
mutakoztak, kiket nem fogtak még el.
Idő kérdése csak.*

*Vagy vágtam volna ávósom szemébe
(azt is tudom, hogy Zala a neve),
hogy semmikor, semmiért, semmiképpen
nem cserélek vele?*

*Avagy idézzem Szókratészt azoknak,
kiknek minden szava örök titok,
hogy szörnyűséget elkövetni rosszabb,
és elszenvetni jobb?*

*Avagy adjak hálát Szent Erazmusnak,
aki a rabok védő szelleme,
hogy néhány kisebb rúgással megúsztam,
s már visznek lefele?*

*Itt állok most a kimeszelt cellában.
Karom lecsüng. Vén verejték tapad
testemhez. Gondolj, súgom, Attilára,
és fel ne fújd magad.*

*Mit érlel sorsod? Mit kaptál hazádtól?
Mért jöttél vissza? Minek vagy magyar
ily bolondul? Téged e föld nem ápol
s nyom nélkül eltakar.*

(Az ávó pincéjében, 1950 nyarán)

1. Értelmezzétek az alábbi idézeteket!

„Bárcsak tettem volna egy keveset ellenük! S nem most kéne kifundálnom a kémkedésemet.”

„Mit érlel sorsod? Mit kaptál hazádtól? Mért jöttél vissza? Minek vagy magyar ily bolondul? Téged e föld nem ápol s nyom nélkül eltakar.”

2. A 2. idézet kapcsán a Szózat mely sorai juthatnak eszünkbe? A „Mit érlel sorsod” kifejezés melyik költőnk szellemét idézi? Keresd ki a verssort! Miért pont ezek a művek foglalkoztatják Faludyt?

3. Igazold a vers soraival, hogy nem lát biztató jövőképet a költő!

3. csoport és 6. csoport

A vers elolvasása után válaszoljatok az alábbi kérdésekre!

Faludy György: Kínrímek

Jaj, jaj nekem!

*Csupa ütés, csupa rúgás
az alfelem.*

Mi lesz velem?

*Tízévi börtön, pusztulás,
jaj, jaj, nekem!*

Húszévi sitt:

*az ember nők után visít,
de nincs vizit.*

Szibéria!

Jajgathatok, mire megyek?

Visz Béria.

A tundra:

ahol elfagy a rab feje

s az ujja.

S az ávós banda!

Mikor megverték, mindegyiknek

felállt a farka.

Jaj nekem!

Felakasztanak, tarkón lőnek.

Jaj nekem!

Ha pedig

szabadulnék, megírom őket.

Jaj nekik!

(Az ávósok összerúgdostak, majd 24 órára a falhoz állítottak; akkor gondoltam ki ezt; 1950.)

1. Gondoljátok végig és fogalmazzátok meg, hogy mi történt a költővel, mielőtt ezt a verset megírta!
2. Milyen jövőképe van a fogolynak?
3. Soroljátok fel, hogy milyen elhatározások születtek meg a költőben! Milyen szándékai vannak a költőnek a szabadulás után?

3. sz. melléklet: Várható megoldások

1. csoport és 4. csoport

1. kérdésre válasz: nyugatra való disszidálás még a vasfüggöny felállítása előtt, később barátok segíthették volna külföldre szökést.

2. kérdésre válasz: hazaszeretet.

3. kérdésre válasz:

örzi méltóságát „*Sebaj! Mert megalázni engem ily társaságban nem lehet.*”

kitartó: „*Pofozhatnak, és én fejemben tovább csinálom versemet.*”

bátor-bizakodó: „*Akármi – én vagyok az úr itt. Kínzóim sírja összedől. Rímeim élnek. Körben hűrik szállnak. Nem félek senkitől.*”

2. csoport és 5. csoport

1. kérdés 1. idézetére adható válasz: A korban sok ártatlan embert ítéltek el koncepciós perek alapján, amelyeket koholt vádakra építettek. A költő arra utal, hogy nem követett el semmiféle bűncselekményt, és most kreálják a vádakat ellene.

1. kérdés 2. idézetére adható válasz: Négy költői kérdést tesz fel egymás után a költő, amit végül mégis megválaszol. Hiábavaló a költő hazaszeretete, hazája már nem ad neki menedéket, a költő sorsa várhatóan a halál, és emléke is elveszhet.

2. kérdésre válasz: „Bölcsőd az s majdan sírod is,/Mely ápol s eltakar.” Vörösmarty Mihály szellemét idézheti. „A nagy világon e kívül/
Nincsen számodra hely;/Áldjon vagy verjen sors keze:/Itt élned, halnod kell.” A Szózat a Sorsot szólítja meg. A küzdésre hívja fel a figyelmet. A nemzeti összetartozás egyik szimbólumává vált Kölcsey Himnusza és Vörösmarty Szózata.

A „Mit érlel sorsod?” kérdés pedig József Attila *Mondd, mit érlel...* című versét idézheti fel bennünk, hisz annak a versszakok elején ismétlődő kezdő sora: „Mondd, mit érlel annak a sorsa...” Leginkább a József Attila-vers utolsó versszakának gondolatvilága idéződik: „S mondd, mit érlel annak a sorsa, ki költő s fél és így dalol;/ felesége a padlót mossa/ s ő másolás után lohol;/ neve, ha van, csak áruvédjegy,/ mint akármelymosóporé,/ s élete, ha van élte még egy,/ a proletár utókoré?!”

3. kérdésre válasz: „Mindegy. Az embert úgyis elítélik.”

„Röhögjek vagy sírjak? A járdát néztem az út túlján, hol nők és férfiak mutatkoztak, kiket nem fogtak még el. Idő kérdése csak.”

„Avagy adjak hálát Szent Erazmusnak, aki a rabok védő szelleme, hogy néhány kisebb rúgással megúsztam, s már visznek lefele?”

3. csoport és 6. csoport

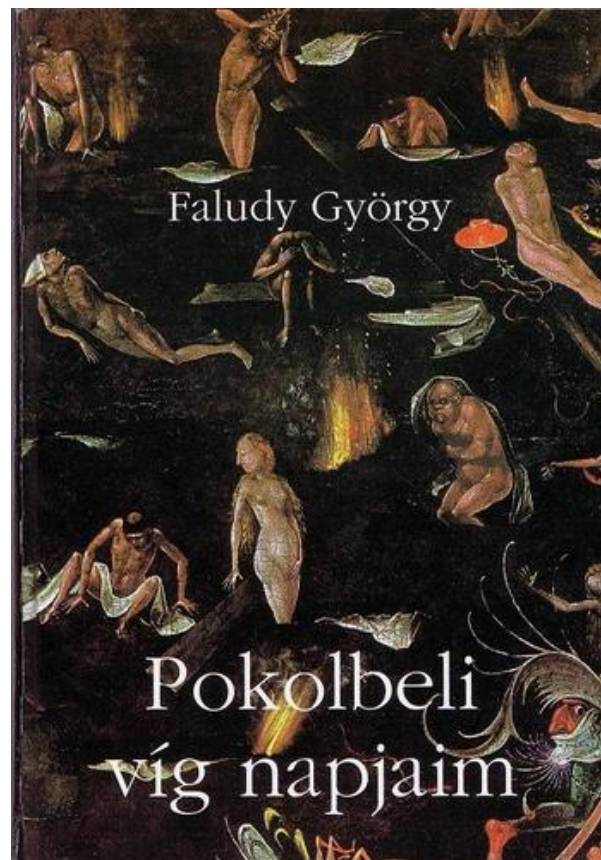
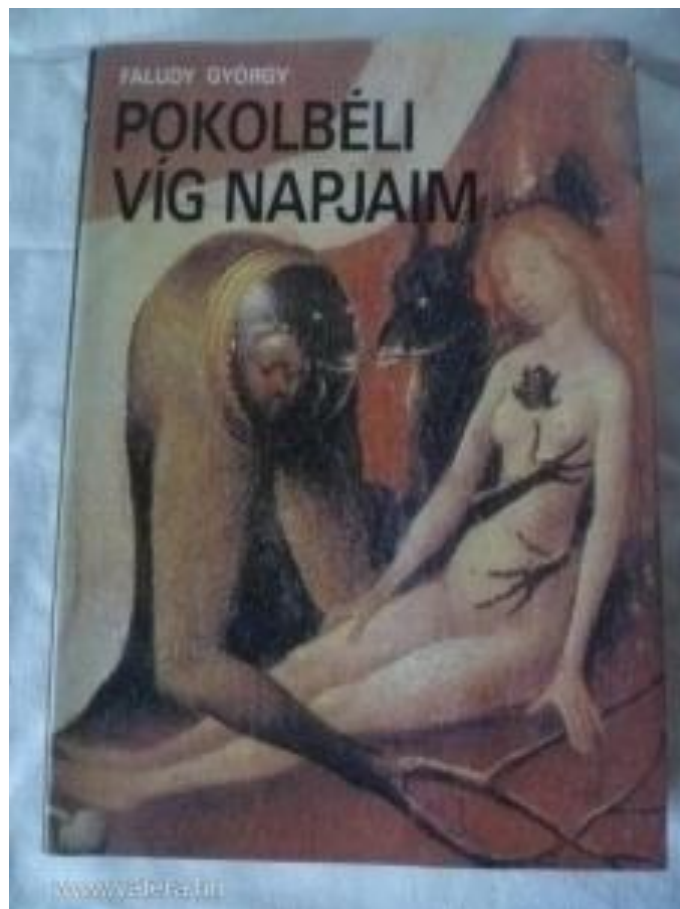
1. kérdésre válasz: az ávósok nagyon megrugdosták, megverték a költőt.

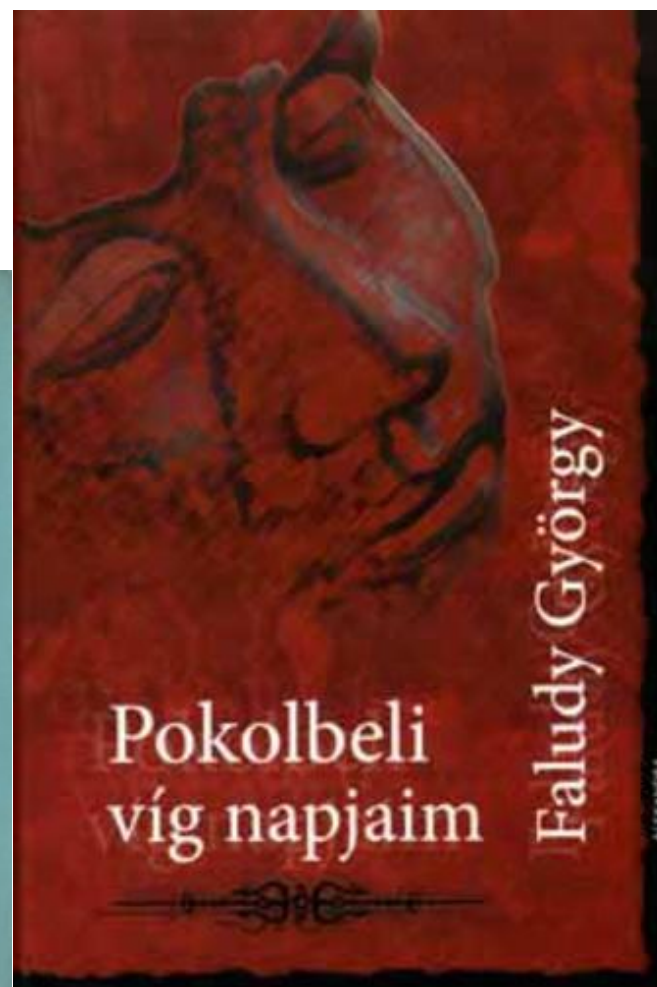
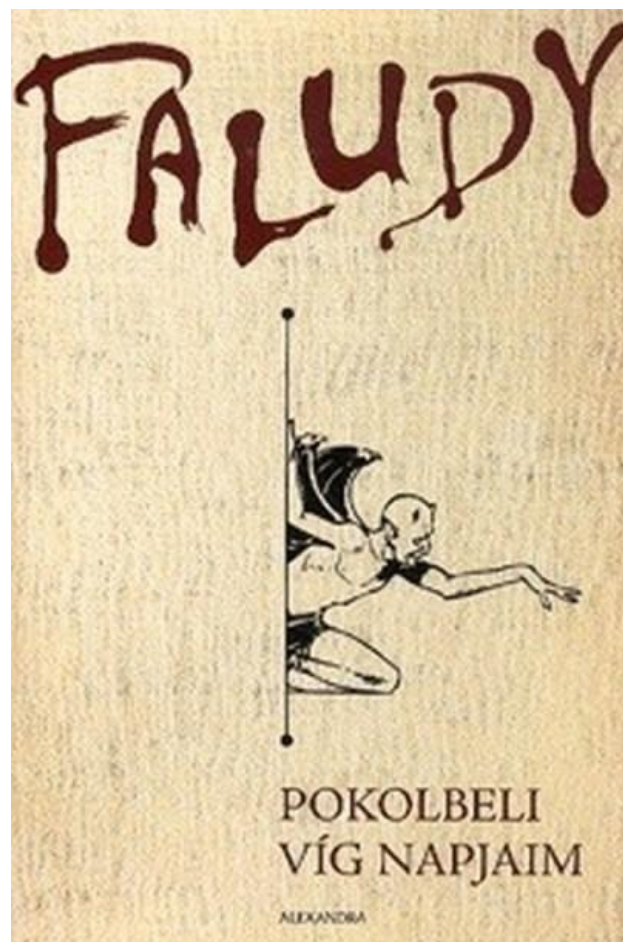
2. kérdésre válasz: Tíz-húsz év börtön, akasztás, tarkón lövés, esetleg szabadulás.

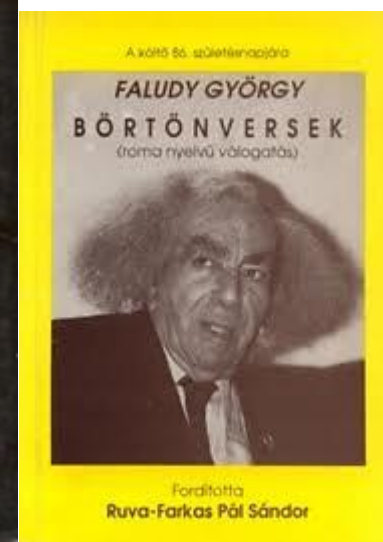
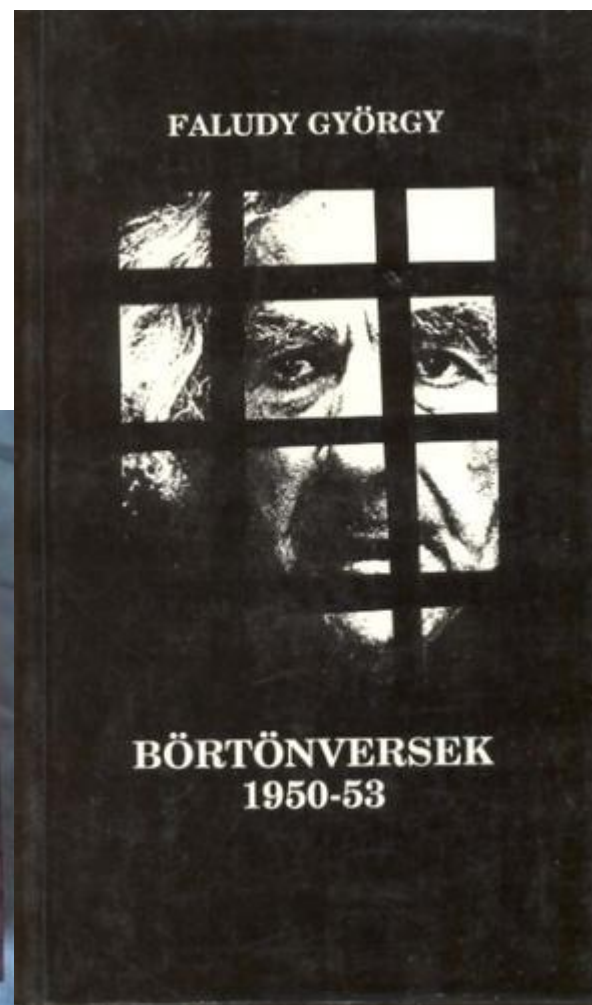
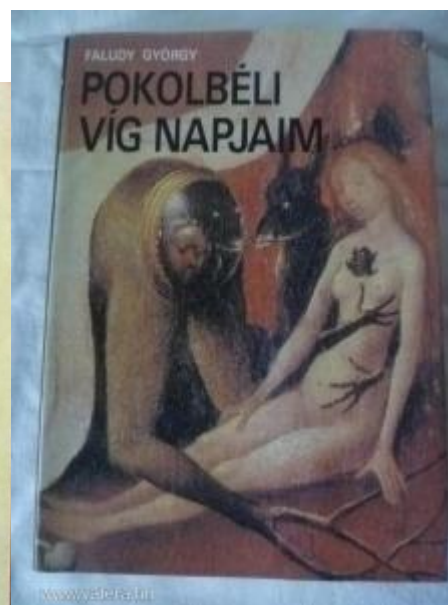
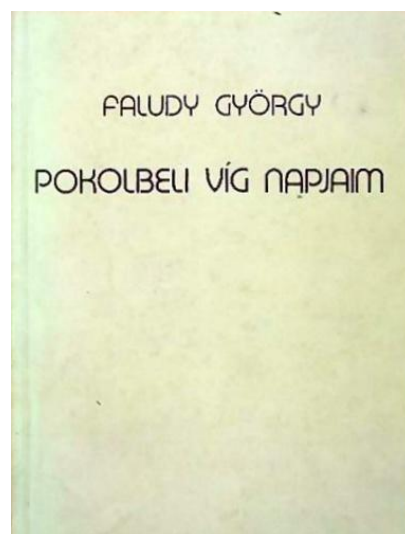
3. kérdésre válasz: Megírja, nyilvánosságra hozza az átélt borzalmakat.

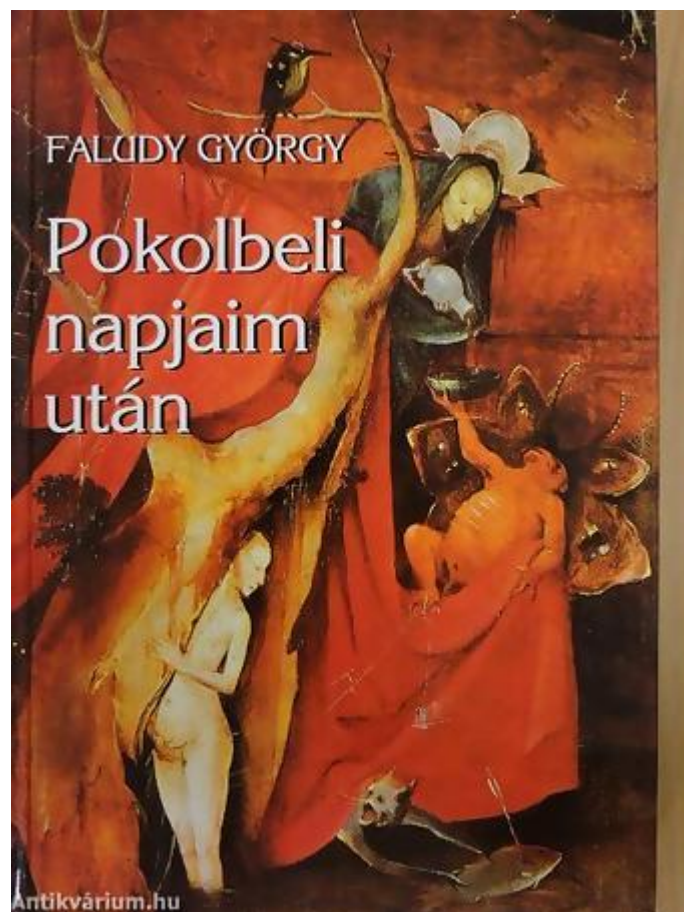
4. sz. melléklet: prezentáció: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagi%C3%B3l-2_Recsk_vegl.ppsx

5. sz. melléklet: Könyvborítók

Faludy György

BÖRTÖNVERSEK 1949–52

(Az első pincéjében és Részken)

Faludy György

20 93

1. Óra címe, témája:
ÉRKEZÉS ÉS INDULÁS: HADIFOGSÁG UTÁN KITELEPÍTÉS
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 12. évfolyam
3. Foglalkozás típusa: tantermi tanóra
4. Előző történelemórai tananyag témája: Második világháború – tanév eleji ismételés
5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret? Olyan osztályoknak ajánlom, akik jól tudnak csoportban dolgozni és jól tájékozódnak az interneten. Javaslat: ha előzőleg kiosztjuk a csoportoknak a témákat és az internetes források hivatkozásait, a diákok pedig hajlandók előre elolvasni a megadott olvasmányokat, akkor az órán már csak a poszttert kell elkészíteniük.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: A tanult ismeretek problémaközpontú elrendezése, kommunikáció, tanulás, ismeretszerzés, kritikai gondolkodás, tájékozódás térben és időben.
7. Ráhangolás, célkitűzés módszere, tartalma, instrukciók: Gondolattérkép kivetített fénykép alapján.
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: Kilépőcédula/padletbejegyzés. Tanári kérdés: <i>Mi a mi felelősségünk ezzel a történettel kapcsolatban? Válaszolj röviden, egy-két mondatban!</i>
9. Mellékletek: linkek, gondolattérkép-minta, QR-kódok.
10. Az óravázlat szerzője: Szabó Márta

Az óra menete	Tevékenység, módszer	Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhangolódás 1.	A tanár kivetíti a képeket. Tanári kérdés: <i>Mi a közös és mi a különbség a két kép között?</i> (Elég egy-két rövid válasz.)	kép (lásd az 1. sz. mellékletet):először egyenként, majd egymás mellé szerkesztve vetítsük a képeket projektor a kép kivetítéséhez	3'
Ráhangolódás 2.	Közös gondolattérkép kivetített fénykép alapján – a tanár moderálja gondolatgyűjtést és rendszerezést, az osztály plénumban dolgozik, tanári moderáció. Tanári bevezető: <i>Figyeljétek meg a kivetített képeket, és készítsünk közösen gondolattérképet a megfigyeléseitekről! Szempontok: a képen látható személyek érzelmei, lehetséges gondolatai, a képen látható tárgyak, a történelmi háttérre utaló jelenségek.</i>	kép (lásd az 1/A illetve 1. sz. mellékletet) projektor a kép kivetítéséhez a tanárnak a gondolattérkép alapsémáját fel kell rajzolnia a táblára (lásd a 2. sz. mellékletet)	8'
Jelentésteremtés 1. poszter-készítés feladatkártyák felhasználásával	A diákok három-négy fős csoportokban dolgoznak, minden csoport posztert készít a témájáról (lehetséges csoporton belüli feladatkörök: jegyző, előadó, megértésmester, kém). Egy-egy témát több csoport is feldolgozhat – az osztály létszámától függően. Feladatkijelölés: <i>Elemezzük csoportmunkában a két kép háttérében lezajló eseményeket öt, különböző szempontból: jogi dokumentumok, a kiűzetéshez vezető tényezők, a németek kiűzése térképeken, kronológia, fogalmak tisztázása!</i>	csoportonként legalább A3 méretű papír, íróeszköz, esetleg kinyomatott képek csoportonként legalább egy okostelefon vagy tablet, internetkapcsolat és QR-kódleolvasó szükséges. lásd a 3.sz. mellékletet: feladatkártyák a csoportok számára – feladatléírások és QR-kódok – ezeket ki kell nyomtatni, kivágni, és csoportonként egy-két	15'

	A csoportok egy-egy feladatkártyát kapnak, QR-kód leolvasásával jutnak a szükséges információkhoz.	példányban kiosztani	
Jelentésteremtés 2. „Galériamódszer”	Galériamódszerrel az elkészült posztterek megtekintése csoportokban. Az idő nem elég az összes, elkészült poszter megtekintésére – hívjuk fel erre a diákok figyelmét, és kérjük meg őket, hogy legalább két-három különböző posztert látogassanak meg. Az elkészült poszttereket lefényképezzük és valamilyen közösségi felületen (Facebook-oldal, blog, padlet stb.) közzétesszük.	ragasztógyurma vagy mágnes a posztterek kihelyezéséhez	15'
Reflexió Kilépő-cédulák felhasználásával	Kilépőcédulák. Tanári kérdés: <i>Mennyiben vagyunk felelősek a történetekkel kapcsolatban?/Mi a mi felelősségünk ezzel a történettel kapcsolatban?</i> Az osztály érdeklődésétől függően megkérhetjük a diákokat, hogy hangosan is osszák meg a bennük felmerült gondolatokat, kérdéseket. A következő órán térjünk vissza a kilépőcédulák tartalmára és az ezzel kapcsolatos kérdésekre.	Post-it minden tanulónak, A/3 papír a kilépőcédulák felragasztásához vagy padletfelület, vagy valamilyen online fórum	4'

1. sz. melléklet. Két fénykép: érkezés és indulás

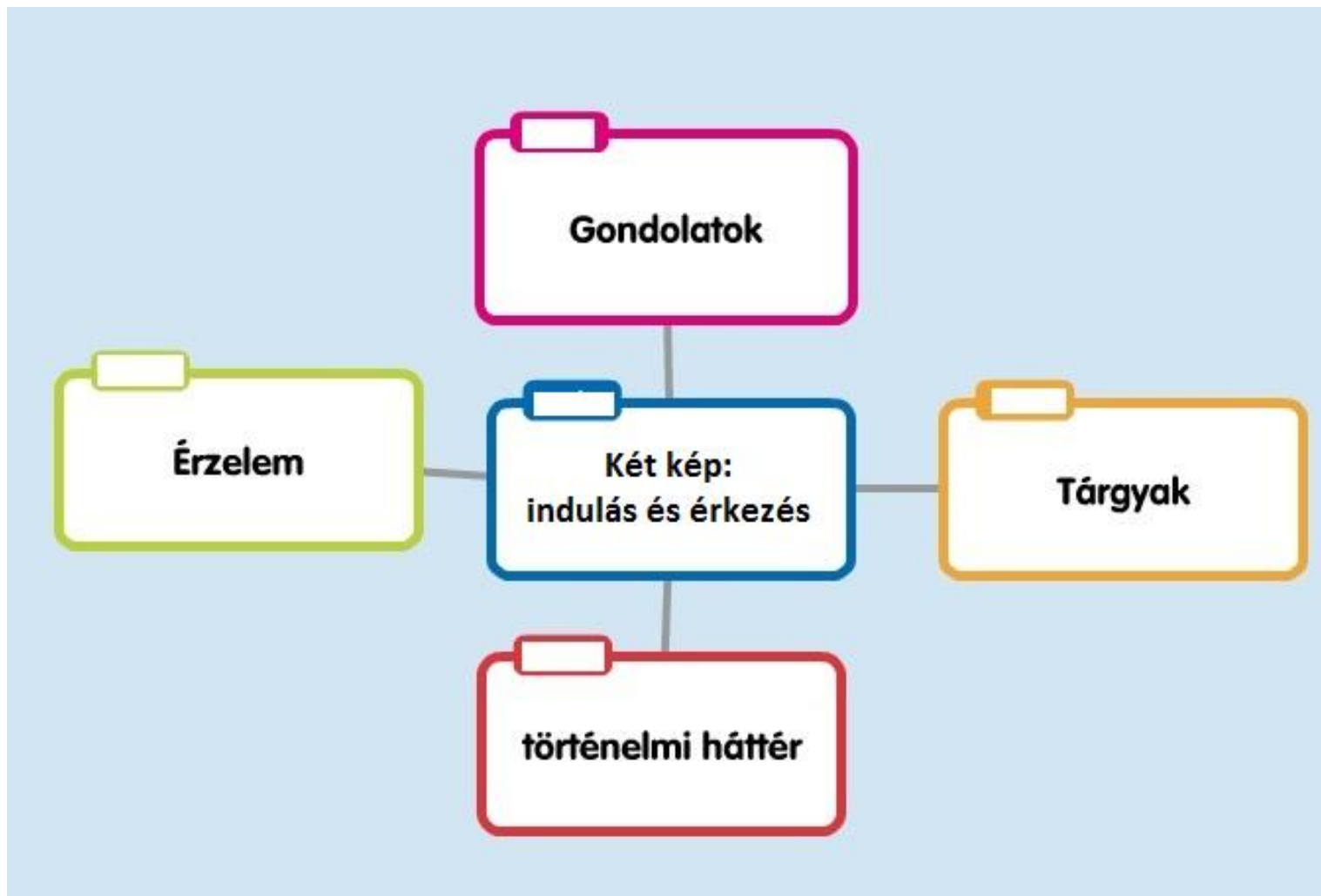

1946. augusztus 31. Hadifoglyokat szállító, tehervagonokból álló vonat érkezése Budapestre (forrás: MTI Fotó)

Német kitelepítés (forrás: www.pilisvorosvar.hu/vorosvariujsg)

2. sz. melléklet: Gondolattérkép-minta

3. melléklet. Érkezés és indulás. A magyarországi svábok kitelepítése. Feladatkártyák QR-kódokkal

A) csoport: Olvassátok el a magyarországi németek kitelepítésének jogi és történelmi hátterére vonatkozó forrásszemelvényeket, és szemléltessétek a rendelkezéseket áttekintő ábrával! A)A magyarországi németek kitelepítésének jogi és történelmi háttere svabkitelepites.hu – Dokumentumok menü/Törvények, rendeletek	B) csoport: Olvassátok el a magyarországi németek a második világháború utáni sorsáról szóló olvasmányt, és készítenek róla szemléltető ábrát! B) A magyarországi németek sorsa a második világháború után (rubiconline.hu)
--	---

C) csoport: Tanulmányozzátok a két térképet, és szemléltessétek táblázatos formában a háború után bekövetkezett változásokat!

C) Térképek a kelet-európai németek kitelepítéséről
(wikipedia.org)

D) csoport: Nézzétek meg a televíziós beszélgetés első négy percét (0–4. percig), és készítsetek ábrát az ott megmagyarázott fogalmakról!

D) A GULAG, a GUPVI és a malenkij robot
– Bognár Zalán történész
<http://nava.hu/id/1237572/>

E) csoport: A kronológia alapján
készítsétek el a magyarországi
németek háború alatti és utáni
sorsának kronológiáját 7 (+/- 2)
esemény feltüntetésével!

E) Kronológia.
svabkitelepites.hu, Kronológia menüpont

1. Óra címe: ÉLET A GULAG-ON TÉMA: GULAG-RENDSZER BEMUTATÁSA, MAGYAROK A TÁBOROKBAN, ÉLET-ÉS MUNKAKÖRÜLMÉNYEK A TÁBOROKBAN, HAZAJUTÁS
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 11. évfolyam
3. Foglalkozás típusa: tantermi tanóra
4. Előző történelem órai tananyag témája: A sztálini Szovjetunió
5. Szükséges-e előkészítés? Igen Interjúk kiválasztása, letöltése és megvágása (lehetőleg 3–5 percnél hosszabb ne legyen egy-egy részlet), az írott forrás (mellékletben) sokszorosítása osztálylétszám/4 db+1, feladatok, kérdések elkészítése az írott forráshoz és az interjúrészletekhez (javaslatok a mellékletben), előzetes feladatok kinyomtatása két példányban és feladatonkénti szétvágása csíkokban.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: Ismeretszerzés különböző típusú forrásokból, kritikai gondolkodás fejlesztése, térbeli és időbeli tájékozódás fejlesztése, kommunikációs készség fejlesztése.
7. Ráhangolás, célkitűzés módszere, tartalma, instrukció: Az előző óra témájából bevezetésként átismétljük a terror eszközeit. A következő két idézet szolgál bevezetőül a GULAG-ról szóló órák felvezetéséhez: „A sztálini korszakban az egész Szovjetunió egyetlen hatalmas kényszermunka-teleppé változott, saját törvényekkel, szokásokkal, erkölccsel.” „A lágerek egykori helyszíneit nem lehetett látogatni, a tanúk, túlélők nem beszélhettek.”
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: A második óra végén beszélgetés, ahol megvitatjuk a tanulóknál még felmerülő kérdéseket.
9. Mellékletek: Idézetek, a GULAG/GUPVI létrehozásáról írott forrás és a kapcsolódó kérdések, előzetes feladatok és kérdések, kérdések az interjúkhoz, interjúrészletek.
10. Az óravázlat szerzője: Beregszászi Marianna

Az óra menete	Tevékenység, módszer	Szemléltetés, eszközök	Idő
Előkészület	Adminisztráció, a tanulók négyfős csoportokba ülnek le.	–	2'
Ráhangelés 1. ismétléssel	Előző órai anyagból ismételés, frontális munka, tanári kérdésekkel a terror eszközeiről.	–	6'
Ráhangelés 2. idézetekkel	A tanár az ismételés során felírathatja a táblára vagy kivetíti a két idézetet. Frontális munka, az idézetek megbeszélése.	1. melléklet: idézetek tábla és kréta vagy projektor és számítógép	5'
Jelentésteremtés 1.	Az előre kiadott szempontok alapján az írott forrás feldolgozása csoportmunkában, a GULAG és GUPVI táborainak létrehozása témakörben.	2. melléklet: írott források Középiskolai történelematlasz	10'
A feladat megbeszélése	A tanulóknak felmerülő kérdések megbeszélése frontális munkával.	–	5'
Jelentésteremtés 2. videointerjú megtekintése	A tanár kiosztja az előzetes megfigyelési szempontokat. Ugyanazt a feladatot kétszer osztja ki. Kaphatják páronként vagy egyénileg. (A megfigyelési szempontokat a tanár ki is vetítheti) Első interjú részlet megtekintése a GULAG-ra kerülésről frontális keretek között.	3. melléklet: előzetes feladatok projektor és számítógép Schmidt Magdolna-interjúból a 3:11 – 4:56 perc közötti részlet. 4. sz. melléklet: az interjú elérhetősége: https://www.youtube.com/watch?v=uXpZHXm7Leg	3'

Feladat megoldása, megbeszélése	Csoportmunka. A tanulók a megoldásokat leírják, utána beszámoló. Majd a feladat megbeszélése, a tanulóknak felmerülő kérdések megbeszélése.	csomagolópapír vagy A3-as papír	12'
Reflexió	Az óra lezárása és folytatásra felkészítés frontálisan.	–	2'

	2. óra		
Ráhangolás 3. rövid ismétléssel	Tanári kérdések: <i>Mi a GULAG? Mi a GUPVI? Kik kerültek egyikbe, másikba? Miért?</i> Frontális munka	-	2'
Jelentésteremtés 3. 2. videointerjú megtekintése az utazás körülményeiről	Második interjúrészlet megtekintése az utazás körülményeiről (A javasolt interjúrészletnek helytörténeti –pécsi–vonatkozásai vannak, természetesen másik interjú is kikereshető.) Tanári kérdések: <i>Figyeljétek meg az utazás körülményeit!</i> A következő megfigyelési szempontokat a tanár felírhatja a táblára: • <i>Milyen volt a vagon, amelyben szállították őket?</i> • <i>Hogyan viselkedtek?</i> • <i>Milyenek voltak az utazás körülményei, mi okozhatta neki a legnagyobb problémát?</i>	projektor és számítógép Schmidt Magdolna-interjú 7:44 – 10:00 perc közötti részlete 4. sz. melléklet: az interjú elérhetősége: https://www.youtube.com/watch?v=uXpZHXM7Leg tábla és kréta vagy filctoll	4'
Jelentésteremtés 3. közös rajz	A tanár kéri, hogy a diákok rajzolják le, hogyan zajlott az utazás a lágerekbe. Csoportmunkában vázlatrajzot készítenek.	csomagolópapír vagy A3-as papír és filctoll vagy zsírkréta, vagy színes ceruza	8'
A feladat megbeszélése	Az elkészült rajzokat kihelyezik. A tanulóknak felmerülő kérdések megbeszélése frontális munkával. Ha nincsenek kérdések, akkor a tanár megkéri őket, hogy	mágnes vagy gyurmaragasztó, a diákok által készített rajzok	5'

	válasszák ki, melyik rajz tetszik nekik, és indokolják meg.		
Jelentésteremtés 3. 3. videointerjú megtekintése: az élet- és munka- körülmények a GUPVI táborában	A kinyomtatott megtekintési szempontokat a tanár átadja a csoportoknak. A harmadik (Hartmann-né) interjúrészlet megtekintése.	5. sz. melléklet: megtekintéshez feladatok projektor és számítógép Hartmann Józsefné interjúból a 6:09 – 15:00 perc közötti részlet 6. sz. melléklet: az interjú elérhetősége: https://www.youtube.com/watch?v=3TH5IbF8RDQ	9'
Jelentésteremtés 4. Újságcikk írása	Csoportmunkában feladat: írjon a csoport egy újságcikket a tábori körülményekről! Vagy: írjanak jelentést a Vöröskereszt megbízásából a tábori körülményekről!	fűzet és ismét az 5. sz. melléklet	3'
A feladat megbeszélése	Jelentések és újságcikkek felolvasása, a legjobb kiválasztása, „Pulitzer-díj” átadása	az előző feladat diákmunkái	8'
Reflexió	Összegző, lezáró beszélgetés. Fel lehet használni a ráhangoláshoz használt idézeteket. (Nagyon fontos itt is, hogy a tanulóknak még felmerülő kérdéseket megbeszéljük, akár a szünetből lecsípve egy-két percet). Frontális munka	1. sz. melléklet (újból) az idézetek korábban felírva a táblára vagy kivetítve számítógép és projektor	6'

1. sz. melléklet: Idézetek

„A sztálini korszakban az egész Szovjetunió egyetlen hatalmas kényszermunka-teleppé változott, saját törvényekkel, szokásokkal, erkölccsel.”

„A lágeretek egykori helyszíneit nem lehetett látogatni, a tanúk, túlélők nem beszélhettek.”

(Forrás: <http://magyarokagulagon.hu/gulag-az-elhallgatott-tragedia-tortenete/>)

2. sz. melléklet: A GULAG/GUPVI létrehozásáról írott forrás

Az alábbi, írott forrás alapján válaszoljatok a következő kérdésekre!

- Mit jelent a GULAG?
- Hol jöttek létre a táborok? Keressetek a térképen konkrét táborokat!
- Miért jöttek létre a táborok?
- Kik kerültek a táborokba?
- Ki volt Alexandr Ivanovics Szolzsenyicin?

A GULAG egy betűszó: a **lágerek központi főparancsnokságának** rövidítése. Szolzsenyicin óta pedig világszerte a szovjet koncentrációs táborok iszonyatát értjük alatta. (A Nobel-díjas orosz író *A GULAG szigetcsoportban* és az *Ivan Gyenyiszovics egy napjában* a kommunizmus áldozatainak állított emléket. Szolzsenyicin a Vörös Hadsereg tagjaként a századosi rangig vitte. Az író 1946-ban letartóztatták, mert magánleveleiben támadta Sztálint, ezt követően jutott a GULAG-ra. Művei megtörtént esetekre épülnek, éppen ezért a **dokumentumok drámaiságával hatnak**. A letartóztatásuktól kezdve a perekig, a börtön, a munkatáborok kegyetlen világát „festette meg”.)

Lenin hatalomra jutásával, 1918-ban kezdődött az ország testében **rákos sejtekként elburjánzó** és az egész Szovjetuniót behálózó kényszermunka-és rabszolgatáborok kiépítése azzal a szándékkal, hogy elkülönítsék, megbüntessék és munkaerejét ingyen felhasználják mindazoknak, akiket a bolsevik, kommunista rendszer vélt vagy valós ellenségeinek tartottak.

Politikai okokból vagy köztörvényes váddal, bírósági eljárás és ítélet meghozatala nélkül kerültek milliók a lágerekbe. Több mint kétezer tábor terült el a fehér-tengeri-szigetektől a Fekete-tenger partjáig, a Balti-tengertől Szibériáig, az északi sarkkörtől a közép-ázsiai pusztaságokig, Murmanszktól Vorkutáig. Voltak lágerek nagyvárosokban (Moszkvában és Leningrád külvárosában), és voltak közép-ázsiai eldugott településeken is.

Az idők során a GULAGszó már nemcsak a táborok főigazgatóságára utalt, magát az intézményesített szovjet rabszolgamunka rendszerét jelentette: büntetőtáborokat, a köztörvényes és politikai foglyok táborait, munkatáborokat, a női táborokat és gyermektáborokat. Az elnyomó eljárások összességét, amelyet a foglyok egykor „**húsdarálónak**” **neveztek**, a transzportot a fűtetlen marhavagonokban, a kényszermunkát, a családok szétzúzását, a száműzetésben töltött hosszú éveket, a korai és értelmetlen halált.

A GULAG nemcsak a megfélemlítés nyílt eszköze volt, de a gazdaság egyik legfontosabb tartópillére is. Sztálin elképzelését követve a Szovjetunió iparosítását akarták felgyorsítani, ezért 1939 szeptemberében felállították a Hadifoglyok és Internáltak Főigazgatósága (GUPVI) által ellenőrzött táborokat is, a Belügyi Népbiztosság irányítása alatt. A szándék egyértelmű: megcsappant munkaerő-tartalékait kívánta a Szovjetunió, a Vörös Hadsereg által megszállt területekről elhurcolt kényszermunkásokkal kiegészíteni.

Különböző nemzetiségű hadifoglyok és internáltak óriási tömege összpontosult az állam területén, többségükben a náci Németország és szövetségeseinek katonái kerültek fogságba, de polgári személyeket, civileket, nőket, gyerekeket, időseket is elhurcoltak. A németek mellett magyarok, japánok, osztrákok, olaszok, finnek és más európai népek százezreit, millióit toloncolták a második világégés alatt és után a GULAG lágereibe, ahol több tízmillióan vesztették életüket.

(Forrás: <http://magyarokagulagon.hu/gulag-az-elhallgatott-tragedia-tortenete/>)

3. sz. melléklet: Előzetes feladatok

- Kik kerülhettek a magyarok közül a GULAG vagy GUPVI táborába?
- Miért kerültek a táborba?
- Kiknek kellett jelentkeznie munkára?
- Mit mondtak nekik, hogy meddig tart a munka és mit kell dolgozniuk?
- Hogyan fogadták ezt a kötelezettséget?
- Kiket válogattak ki a munkára elsősorban? Miért őket?
- Mit vittek magukkal a munkára?

4. sz. melléklet: Az interjú elérhetősége: <https://www.youtube.com/watch?v=uXpZHXM7Leg>

5. sz. melléklet: Kérdések

Élet- és munkakörülmények a GULAG-on. Hartmann Józsefné interjúrészletéhez (6:09–15:00) kérdések, amelyek segíthetnek az újságcikk megírásában.

- Írd le a tábori foglyok két nagy csoportját!
- Jellemezd az életkörülményeket a lágerben! (Barakk leírása, ruházat, étkezés, tisztálkodás.)
- Mutasd be a munkakörülményeket! (Munkába menés, milyen munkát kellett végezni.)
- Mi jelenthette a legnagyobb nehézséget a lágerben?

6. sz. melléklet: Az interjú elérhetősége: <https://www.youtube.com/watch?v=3TH5lbF8RDQ>

1. Óra címe, témája: AKIK MESÉLNI TUDNAK...TÚLÉLŐK A GULAGRÓL – DIGITÁLIS TÖRTÉNETMESÉLÉS
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 11–12. évfolyam
3. Foglalkozás típusa: rendhagyó óra (emléknaphoz kapcsolódó) –5 × 45 perc (projekt)
4. Előző történelemórai tananyag témája: Nem kapcsolódik közvetlenül történelem tanórához.
5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret? Javasolható Team Up használata. Olyan csoportokkal valósítható meg viszonylag rövid idő alatt, akik jól dolgoznak együtt csoportmunkában és rendelkeznek videóvágási ismeretekkel. (Ennek hiányában kicsit hosszabb ideig tart a megvalósítás, de nem kizáró ok.) Filmvágó program előzetes letöltése szükséges.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: Anyanyelvi kommunikáció, digitális kompetencia, hatékony, önálló tanulás, esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképesség.
7. Ráhangolás, célkitűzés módszere, tartalma, instrukciók: Saját készítésű sztorikocka segítségével rövid történetek alkotása és <i>A túlélés alapszabálya</i> című film részletének megtekintése.
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: http://en.linoit.com/ üzenőfalán reflexiók elhelyezése.
9. Mellékletek: a sztorikockához használható képek forrása, <i>A túlélés alapszabálya</i> című film linkje, a digitális történetekhez felhasznált interjúk forrása, egy letöltött interjú.
10. Az óravázlat szerzője: Matusné Németh Eszter

Az óra menete	Tevékenység, módszer	Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhangolódás 1.	Csoportalakítás (TeamUp segítségével vagy hagyományos technikával), majd a csoportoknak a sztorikockák képeinek kiosztása és a szabályok elmagyarázása. A csoportok a kidobott képeket rövid történetté fűzik össze. Minden csoport bemutatja saját sztoriját (A képek 1945-ből származnak, de mindegyik pozitív kisugárzású.)	számítógép Team Up használatra 1. sz. melléklet: sztorikockák képei lapok, íróeszközök	25'
Ráhangolódás 2.	<i>A túlélés alapszabálya</i> című film megtekintése. Tanári bevezető: <i>Milyen jellemzőit ismerjük meg a táboréletnek Placid atya szavaiból?</i> Frontális munkában a GULAG jellemzőinek megfogalmazása.	projektor a film kivetítéséhez 2. sz. melléklet: link a filmhez	15'
Jelentésteremtés 1.	Tanári közlés: <i>Átlatok szabadon választott interjúval fogunk dolgozni, amely online is hozzáférhető:</i> <i>„Messze voltam én fogságban nagy Oroszországban...” Magyarországi németek szovjet kényszymunkán 1944/1945–1949. „Malenkij robot” interjúkötet</i> (szerkesztette Márkus Beáta). Válasszatok ki egy interjút!	Kinyomtatott interjúk 3. sz. melléklet: az interjúkötet linkje 4. sz. melléklet: egy mintának letöltött interjú	5'
Jelentésteremtés 2. Digitális történet elkészítése	A diákok négy-öt fős csoportokban dolgoznak. Megismerkednek az általuk választott interjúalanyok történetével, majd a munkát felosztva megírják E/1 személyben a történetet, kikeresik a felhasználni kívánt képeket és zenét.	csoportonként legalább két számítógép (informatikaterem igénybevétele szükséges vagy tanulói laptopok és	3x45'

	Az elkészült szövegeket a tanár ellenőrzi, hogy a történelmi háttérnek megfeleljenek. Hangfelvétel elkészítése. Film vágása.	internetelési lehetőség, wifi) vágóprogram okostelefon a hangfelvételhez	
Jelentésteremtés 3.	Az elkészült alkotások bemutatása. A csoportoknak lehetőségük van (opcionális) plusz egypercben az általuk választott személyről számukra fontos információkat megosztani.	projektor a vetítéshez	35'
Reflexió	A közös linoit táblára mindenki írja ki, hogy számára milyen tanulságok fogalmazódtak meg a történetek kapcsán, milyen gondolatokkal zárja a munkafolyamatot. Mit tanult a film készítése közben? A reflexiók áttekintésekor közösen is beszéljük meg a felmerült gondolatokat.	okostelefonok, internetkapcsolat	10'

1. sz. melléklet: A sztorikocka elkészítéséhez szükséges linkje és letöltött képek

https://hu.pinterest.com/search/pins/?q=1945&rs=ac&len=2&eq=1945&etslf=NaN&term_meta%5B%5D=1945%7Cautocomplete%7C0

A megadott képek csak minták, legalább hétkockára való kép kell, hogy izgalmas sztorit lehessen készíteni. A csoportok ugyanazokat a kockákat kapják. Érdeemes nyelvszakos kollégákkal konzultálni, ők gyakran használják ezt a kreatív lehetőséget.

2. sz. melléklet: *A túlélés alapszabálya* című film: <https://www.youtube.com/watch?v=-7Xl18Y2WrI>

3. sz. melléklet:

„Messze voltam én fogságban nagy Oroszországban...” *Magyarországi németekszovjet kényszermunkán 1944/1945–1949 „Malenkij robot” interjúkötet*(szerkesztette Márkus Beáta):

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/kiskassa/messze_voltam_en_fogsagban_nagy_oroszorszagban/

4. melléklet: Egy mintának letöltött interjú (az órán interjúk szabadon választhatók a megadott forrásból)

Név: Strebl Róza. Lakhely: Vókány. Született: 1923. január 2.

- Hol született, mikor, hol nevelkedett?
- Vókányban. 1923. január 2-án. 20 éves voltam, mikor elvittek.
- Ide járt iskolába is?
- Igen. Akkor még csak 6 osztály volt.
- Németül tanultak?
- Németül meg magyarul.
- Ez német falu volt?

– Tiszta német. Katolikus falu volt. Kistótfalu kicsit lejjebb van, azok is idejártak. Ők nem tudtak németül, csak amit az iskolában tanultak. Mi meg írni tanultunk tőlük magyarul. Jó volt az iskola, de akkor még kevesen jártak továbbtanulni. Főleg a parasztlányoknak dolgozni kellett. Volt a sok föld meg a jószág. Ők inkább otthon maradtak és házasodtak. Szőlője volt majdnem mindenkinek, meg egy kis kertje. Mikor otthon kész volt a munka, akkor mentünk a siklósi hegyre napszámba, mert ott rengeteg szőlő van, mikor már nagyobb lányok voltunk.

Egyszer bejöttek az oroszok, itt elvonultak. Hátról jöttek be a tankokkal meg lovas kocsikkal. Mondták, hogy álljunk ki, aztán körbevették a falut. Pest felé mentek, és itt összeszedték a fiatalságot. 17 évestől 35-ig. Én akkor 20 éves voltam. Ez 1944. januárban volt. Karácsony másnapján, 7 órakor kellett menni a kisbíróhoz. Annak volt egy listája, voltak rajta nevek. Voltak asszonyok, egy nagypapa úgy ment, könyörgött, hogy ne vigyék el a fiatalasszonyt, mert szopik a kisbaba még. De nem engedtek, és el kellett mennie mégis. A kisbaba itt maradt az öreg szülőknél. Volt, hogy olyat is vittek, akinek a gyereke ment már vagy akik még kisebbek voltak, de voltak 35 évesek is, azoknak már mind gyerekei voltak. 70 személy körül volt. Főnt, a tanácsházán kellett jelentkezni. Azt mondták, hogy aki nem jelenik meg, annak a családját kiirtják. Ezt senki nem akarta. Senki nem mert otthon maradni, akinek a neve rá volt írva, mert alá is kellett írni az ember nevét. És azt mondták, hogy elvisznek kukoricát szedni. Van egy nagy pusztaság, és ott áll az egész kukorica, és oda kell menni kukoricát szedni. Kell meleg ruhát vinni

meg ennivalót, mert ott kell dolgozni. 20 kg-ig lehetett vinni. Vittem egy bőröndöt, pokrócot, sváb ruhát meg blúzokat, és egy nagy berliner kendőt, meg egy kispárnát. Volt két unokatestvérem is. Ők összekötözték egy lepedővel egy dunyhát meg egy párnát. Velük jól jártam, mert amikor olyan hideg volt, akkor megosztották velem a dunyhát, és nem fáztam.

Elvittek innen Újpestré. Mikor a tanácshoz értünk, két kocsi volt már odarendelve, oda rá lehetett tenni a cuccunkat, és mi masíroztunk. Ötösével osztottak be minket. Újpestrén a tanácsnál is megint sokan álltak. Kiskassáról meg Devecserből jöttek Újpestré. Őket is hozzánk csatolták, és mentünk tovább Kozármislenyre. Ott még többen álltak. Mindenhol két kocsi volt megpakolva cuccal. Aztán mentünk Pécsre. Keresztülmentünk az egész városon, ki a Lakits-laktanyába. Az üres volt. A laktanyát már ismertem, mert a sógorom volt ott katona. Ott volt egy nagy lovarda, meg lovak is voltak ott, meg a kaszárnya, ahol aludtak a katonák, de az már egészen tele volt emberekkel. Az üres volt. Ahol a lovak voltak. De még ott volt a trágya, és ki kellett lapátolni meg kisöpörni, aztán beszalmáztak. Ott aludtunk, ott voltunk két hétig. Ott mindenkit megvizsgáltak orvosok. Aki terhes volt, Vókányból volt egy terhes nő, azt hazaküldték. És volt egy nő, akit megerőszakoltak az oroszok. Valami betegsége lehetett, mert azt is hazaküldték. A többi ottmaradt. Eltelt két hét. A férfiak és a nők külön voltak. Ott megnyírtak minket, biztos a tetvek miatt. Éjjel kikísértek az állomásra Pécsen, ahol egy nagyon hosszú szerelvény állt. Teheneket meg állatokat szállítottak benne, mert még piszkos volt. A vagonban középen volt a cuccunk, aztán az egyik oldalon volt egy sor, ahol tudtunk aludni és fönn még egy sor deszka. Az egyik oldalon volt egy ablak. Üveg nem volt benn, de rácsos volt, nem lehetett kimászni. Az ablaknál feküdtem, és akkor mindig felírtam az állomás nevét, mert olyan lassan ment a szerelvény, nem tudott gyorsan menni. Olyan hosszú lista volt, de elkeveredett a papír. Mikor Baján átvittek a Dunán, mert a vonat nem tudott átmenni, mert fel volt robbantva a híd, akkor volt két vagy háromslepp, arra rá kellett állni vagy ülni. Gondoltam, ennyi emberrel ez nem megy le. De akkor átjöttünk Bajára, és ott már esett a hó. A parton annyi ember állt! Ott voltak fák, szedtek fát, és csináltak tüzet. Ott melegedtek. Mi is oda kerültünk. Amikor már üres volt a túlsó part, akkor le kellett menni az állomásra. Ott is volt egy hosszú vonat üresen, és ott kellett szállni. Akkor egészen a határig mentünk. Öthétig voltunk a vonatban. Aztán Oroszországban dolgoztunk mindenfelé. Volt, aki be lett osztva a szénbányába.

– Először hol voltak?

– Mikor kiértünk, este volt, a hó világított. Mindig este utaztunk. Lent, az állomáson kiszálltunk, és egy nagy dombon kellett felmenni a kaszárnyába. Akkor mondta az orosz, hogy oda kell majd menni, ahol az a nagy csillag van. Nem látszott olyan messze, de mire felértünk, kiizzadtunk. Nekem volt egy bőröndöm, és apám azt mondta, hogy húzzam fel az ő bakancsát, mert az melegebb. Volt, aki klumpában ment meg korcsolyában. Én mindig lassan mentem, és mindig térdig belesüllyedtem a hóba. És egyszer a koffer csúszott lefelé. De nem mentem utána, mert gondoltam, akkor lemaradok és nem talállok vissza a többiekhez. Hagytam elmenni. A másik kezemben is volt valami, nem tudtam kapaszkodni. Hát, akkor odaértünk, ahol az a csillag volt, de lámpa volt az, nem csillag. Egy lámpa égett ott, és ott volt a kaszárnya. De olyan rozoga volt, egy üveg nem volt rajta az ablakon vagy az ajtón. Csak padló volt. Ott lefeküdtünk. Aztán mentek egyik helyről a másikra. Egy tolmács volt és egy tiszt. A tolmácsnál volt egy koffer, és ment kérdezni, hogy ez kié. Amikor hozzánk ért, mindjárt láttam, hogy ez a táskám, és mindjárt mondtam is, hogy az enyém. Akkor kérdezte a többieket is, hogy igaz-e, hogy az enyém, azt mondták, hogy igen. Akkor a tiszt megkérdezte, hogy mi jár ezért, hogy hozták a táskát. Mondtam, nem tudom, nagyon szépen köszönöm. Azt mondta, egy csókot. Akkor spekuláltam, de akkor a katona azt mondta, hogy nem, nem kell. Úgy örültem, abban volt a pokrócom, a kispárnám meg a pargetszoknyám, a berliner kendőm, meg ott volt a cuccom benn.

Szentpéterváron engedtek ki vízért. Én hamar odamentem az ajtóhoz, és kaptam egy vödröt. Minden vagon kapott egy vödröt, és akkor ott mehettünk vízért. Hogy ott mennyi ember volt! Katonák, foglyok, magyarok, németek, meg nem tudom, honnan valósiak. Akkor ezek kértek németül: Legyen szíves egy kis kenyeret! Akkor visszamentem, a kenyerem ott volt, ahol aludtunk. Ott voltak az unokatestvéreink, és mondtam, hogy adjanak ki egy kis kenyeret. Kérdezték, mit akarok, de csak mondtam, hogy adjanak ki egy kis kenyeret. Akkor odaadták nekem, és én ott adtam be, olyan szoros volt, mert tiszta jég volt, megfagyott mindjárt. Mondtam, hol adjam be? Mondta, hogy csak adjam be a vécélukon, mert az fagyos, majd letörlik esetleg a kenyeret. Ezek olyan sárgák voltak, szőrösek voltak! Jaj, ezek úgy megköszönték! Visszajöttem a vízzel, akkor megkérdezte, hogymit csináltam a kenyérrel. Mondtam, hogy odaadtam, mert éhesek voltak, és úgy néztek ki, mint a halottak. Mondta, hogy most nekünk nincs kenyerünk. Hát, mondtam, majd elosztjuk, a többi majd ad egy kicsit. Na, akkor először kaptunk innivalót.

Onnantól kezdve az állomásokon egy kis kenyeret adtak be. Annyit éhezünk abban az öthétben, mert, ugye, hamar elfogyott az, amit vittünk. Azt mondták, két hétre vigyünk, és aztán öt hét volt. Akkor abban a kaszárnyában laktunk sokáig, és akkor megkérdezték, hogy ki mit

tanult, mi a mestersége a férfiaknak. Az egyik borbély, a második zenész, a harmadik kőműves, a negyedik a bányába járt. Mindegyik férfi mondta, hogy milyen mesterséghez ért. Akkor így osztották be őket. A kőművesek építettek, és a nők voltak a zulágerek. A szénbányába is vittek. A Kaukázusban nagyon sok olaj van meg gáz, és akkor kellett sáncokat ásni és csöveket berakni. A nők kiásták, 20 cm mély volt a fagy végett és egy méter széles, és hatmétert kellett előre ásni, és ez volt a norma. Ha nem volt dombos, mert a dombokon köves volt, ott nem lehetett a normát teljesíteni. Kaptunk egy ásót, egy lapátot, egy csákányt, ha voltak kövek. Alig tudtuk kidobni, mert voltak nagyok is és kicsik is. Mindig ki kellett menni és eldobni, mert a kövek ráestek. Amikor a mesteremberek beletették a csövet, akkor a földet vissza kellett dobni rá. Voltunk építkezésnél is. Ahol épp munka volt. Mentünk kéregetni, és akkor a tisztek egy kicsit szégyellték magukat. Az emberek már nem tudtak mit adni. Mindig adtak egy kis darab kenyeret. Mindig nem tudtak adni. Akkor volt, hogy adtak egy rubelt. Volt egy fiatalasszony, az egy nagyon jó barátnőm volt, mindig vele dolgoztam, mert harmincfő volt egy csoportban. Akkor mondtam, hogy Helén, nézz oda föl, ott van egy pár ház. Ott biztos, hogy nem volt senki, próbáljunk odamenni. Azt mondta, hogy ebben a nagy hóban majd kiizzadunk, meg olyan messze van, meg nagy dombon kellett felmenni. Hát, mentünk. Csak valami négy ház volt ott. Kiizzadtunk, mire tényleg felértünk. Bottal mentünk, mert nagy volt a hó és tudjunk kapaszkodni. Az első háznál bekopogtunk, és kijött egy néni, és mondtuk, hogy szeretnénk egy kis kenyeret kérni. Na, akkor azt mondta, hogy jöjjünk be. Akkor bementünk, egyedül volt. Egy kis ház volt. Leültetett és tett föl kecsketejet a kályhára, és akkor befőzött kis apró kölest, meg egy kis sót belerakott. Akkor egy fatányért, egy fakanalat vett elő és kimert nekünk. Aztán hívott, hogy jöjjünk enni az asztalhoz. Akkor úgy örültünk, és úgy jóllaktunk! Az egész lábassal megettük. Akkor megkérdezte, hogy tudunk-e kötni. Mutatta és hozta az urának a zokniját. Hát mondtam, kell egy tű. Van. Akkor hozta a tűket és mondtam, hogy egy hét múlva megint jövünk, akkor már kész lesz. Jó. Mindig, amikor mentünk oda, akkor néztük, hogy egy nagy fénykép volt, egy tiszt volt rajta, csillag volt meg sok csík rajta. „Ez az ön férje?” Azt mondta, igen. „Gyerekek nincsenek?” „Nincsenek.” Mondtam, „Te, Helén, ha mi még egyszer idejövünk és ez a tiszt otthon van, akkor kapunk.” Mert nem szerették, szégyellték, hogy éhezünk.

Mikor harmadjára mentünk, akkor otthon volt, ő nyitotta az ajtót. Mikor odaértünk és nyitotta az ajtót, már hátráltunk. Bementünk, és akkor szólt az asszonyának, hogy készítsen enni nekünk. Úgy féltünk, hogy ez most biztos be fog kísérni a lágerba. Akkor jött, hozott papírt, és mondta, hogy írjunk a mamának haza. Hát úgy csináltunk, mintha nem értenénk. Magyarázott megint, de mi nem mertünk írni, mert féltünk,

hogyan beviszi a lágerba és bezárnak. Mert aki valamit csinált, azt mindjárt bezárták. Be is voltam zárva, de nem ez végett. Loptunk egy kecskét. Valaki elárulta. Mentünk egy családhoz. Dolgoztunk egyszer éjjel, egyszer nappal. Éjjelesek voltunk, és az oroszok nem zárták be a jászágót. És akkor ez a kecske kinn volt éjjel. Mikor a német katonák arra jöttek, bombáztak és nagy lukak voltak. Akkor oda behoztuk. Amikor szünet volt, mert mindig tartottak egy kis szünetet, akkor...

Nahát, nagykés volt, a nadrágszíjat levettük, és akkor az egyik erre húzta, a másik arra és megfulladt a kecske. Amikor megfulladt, akkor ő tartotta a lábát, én pucoltam a hasát le. Akkor abbahagytuk és kimásztunk megint, mert kellett megint dolgozni menni. Aztán megint odamentünk. Elosztottuk. Vödört kellett vinni, mert abba vittük a maltert. Akkor azt kimostuk, és abba tettük bele a darab húsokat. Letakartuk kendővel és vittük. A kapun nem tudtunk átmenni, mert látták volna. Akkor ketten felnyomták a drótot és benyomtuk a vödröket. Akkor nem láttuk, hogy viszünk valamit. Mert ha egy nő volt elől, nem tudtak vinni semmit. Egyszer vittünk, akkor krumplicvetés volt. Akkor mindenki, zsebben, mindenhol. És ezt mind elszedték tőlünk. Biztos a konyhába adták. Akkor már tudtuk, hogy mit kell csinálni. Becsaptuk azért. Mindig felemeltük a drótokat ketten.

Aki gyáva volt, az meghalt. A tetőről mindig leesett ilyen poloska, pedig permeteztek egyszer a hónapban. És ezek kiszívták az ember vérének. Nyáron kimentünk az udvarba aludni. Sokszor felnéztünk az égre, hogy merre van a mi hazánk. Erre, arra, amarra? Olyan közel voltak a csillagok, a hold is sokkal nagyobb volt, mint nálunk. Én nem hagytam el magam. Csak akkor, ha húsvét vagy karácsony volt, az nagyon fájt. Vagy amikor disznóvágás volt otthon. Akkor mindig azt gondoltam, hogy jaj, csak legalább az anyámnak a mosogatóvizét megihatnám. Mert akkor még nem tettek bele mosogatószert, csak forró víz volt. Elég zsíros volt sokszor, amikor disznót vágunk. Nagyon éhezünk, nagyon.

Akkor bezártak minket a pincébe, nagyon sötét volt bent. Csak az ajtónál volt egy vékony üveg. Kintről be lehetett látni, de mi nem láttunk ki. Nem volt ablak. Hogy hol szellőztettek, nem tudom. Na, és akkor vitték a szalmazsákot, a kispárnát, mert az is szalmából volt. Ott sírt Helén, ekkor azt mondtam: „Ne sírj, legalább nem kell dolgozni menni, itt egész nap fekéldhetünk!”

Egyszer hallottunk hangot, és hát két férfi volt benn. Azt mondták németül, ne féljünk, nem bántanak. Ezek megszöktek. Német katonák voltak, és röpködőn voltak. Az egyik egy fán akadt fenn, és a másik kicsit arrébb volt. És ezeket elfogták. Akkor egy német nő volt az írónk, és adott nekik rubelt, hogy tudjanak menni a Volgaig vonattal. És hogy tudjanak menni csónakkal, mert le voltak zárva. Este mentek és már félúton

voltak a csónakkal, és világítótornyok voltak és messzire világítottak. Biztos észrevették őket, és kutyákkal visszahozatták őket. Tele voltak fáslizva, tiszta fehérek voltak. Na, mondtam: „Látod, most legalább beszélgetünk.” Az egyik Berlinből volt, a másik a fővárosból. Mondták a nevüket is. Egyszer jött a tiszt felesége, volt neki kertje, hogy krumplit szedni kell neki segíteni. Na, akkor mentünk. Autóval vittek minket ki. Kapott mindenki egy vödröt meg zsákokat, és kocsival kivittek. Mutatta, hogy melyik az övé és ásót adott, azzal kellett kiszedni. Alig voltunk ott, és láttuk, hogy nagy kutyája van. Gondoltam, ez mit akar ott, nem lopni vagyunk, hát látta, hogy nagy kocsi volt itt. Azt mondta, asszonyok, majd ő megfőzi. Mondtam, nem szabad, mert már úgyis el vagyok zárva, és akkor még tovább kell a pincében maradni. Mondta, nem kell félni, ő megfőzi. Nem akartuk odaadni, mert féltünk, a tiszt felesége volt. Akkor ő háromnegyedig tele szedte a vödröt és ment el. Egyszer csak füstölt. Mondtam, „nézd, csak már füstöl, már főzi”. Amikor megfőzte, akkor hívott, hogy együnk belőle. Leültünk, ettünk. Aztán egy pár volt még alul, mondtam Helénnek „egyél még”, de nem tudtunk már enni. Hát, mondtam, „tudod mit? Majd elvisszük haza ennek a két embernek!” Este mire hazaértünk, már nem voltak ott. Nem tudom, hová vitték őket. Gondoltam, majd örülnek, de sehol nem láttam már őket. Hogy hová tűntek? Kész voltunk, és délben jött a nő, és hozott ebédet. Már jó messze voltunk bent, és hívott, hogy jöjjünk oda. Mondtuk, hogy menjen csak haza, mert ha végeztünk a soron, úgyis vissza kell jönnünk. Mondta, még meleg, jöjjünk. Nem mentünk. Még egyszer hívott. Mondtam, majd ha kész lesz. Akkor már mérges lehetett és elment, hála Istennek. Nem tudtunk enni, mert tele voltunk a krumplival. Délután, mikor a nap már kicsit leszállt, akkor mondtam, hogy megesszük. Mert ha látja, hogy nem ettük meg, akkor holnap nem hoz már nekünk ebédet. Akkor megettük, és a krumplit másnap ettük meg. Ott az embert számmal hívták, nem a nevén! Nekem volt 2227.

– Az egész falu egy lágerben volt?

– Nem volt ott az összes vókányi. Sok láger volt. Nagyon sok láger volt. Nálunk voltak kiskassaiak meg pestiek. Nem is tudom, úgy össze voltak keveredve az emberek.

– Az első tábor volt Dnyetropetrovskijban?

– Igen, ez volt az első. Ott voltunk, azt hiszem háromévig. Utoljára kerültünk Uralba. Ott is gáz van, meg sok kő.

– Hány évet volt kint?

– Ötöt. Ötévig voltam. Hazajöttünk 1950. október 26-án, éjjel.

– Dnyetropetrovszkijban hogy nézett ki a láger?

– Ott három helyen is laktunk. Mert az egyiket feljavíttatták, akkor ki kellett jönni. Az asztalosok csináltak széles deszkákat, nagyon hosszú volt. Külön a férfiaknak és külön a nőknek. És mint a katonáknak, ilyen volt benne. Először sátorban voltunk, mint amikor mennek a katonák gyakorlatra. Ők is ilyen sátrat vernek fel, amiben alszanak. Ott nagyon hideg volt. Ruhástól kellett aludni, mert hideg volt. Nagyon fáztunk ott. Amikor a deszkákon aludtunk, ott már melegebb volt. És akkor, amikor kezdték a gázt már bevezetni, melegebb volt. Aki tudott krumplit lopni, mert aki olyan helyen dolgozott, mint a férjem... Ők csináltak kondérokát pléhből, mint a vödrök, és akkor belevágtak egy lukat, és drótot tettek bele. Az volt a fogantyú. Hoztunk téglákat az építkezésről, összeraktuk és oda ráállítottuk, aztán főztünk. Meg lécet hoztunk, darabokat, amit pl. tetőről levágtak, mert hosszú volt, azt vittük haza, mert azért nem szóltak. Akkor ott főztünk.

– Tisztálkodási lehetőség volt?

– Volt. Minden hónapban egyszer mehettünk. Volt egy hosszú vonat. És minden vagonban volt egy tus. Hatan-heten kellett alá állni. Jobbra-balra voltak padok. Teljesen le kellett vetkőzni, mert a ruhát oda kellett adni, a fertőtlenítőbe tették. Mikor hozták, várni kellett, mire kihül, mert olyan forró volt, hogy az ember bőrét megégette volna. Gyorsan kellett, mert türelmetlenek voltak az emberek. „Kész vagy már? Engedj engem is oda!” – mondták. Egy szappant kaptunk egy hónapra. Valamikor itt is volt ilyen. Azt elvágták, és négy személy kapott egy hónapra. Azzal kellett a ruhát mosni, és azzal kellett fürödni is. De csak egyszer fürödtünk egy hónapban, és mindig éjjel. Volt, hogy előbb mehettek a férfiak, és volt, hogy az asszonyok. Sokat kellett várni, míg mindenki kész volt. Nyáron jó volt, de télen mozogni kellett, mert az ember lába lefagyott. Egyszer olyan sokáig vártunk, már úgy fáztunk, hogy gondoltam, egyszer bekiabálok, hogy siessenek, mert megfagyok. Akkor kinyitottam az ajtót, és ott volt egy bácsi. Jó vékony volt, sovány és olyan szőrös volt, hogy rögtön visszahúzódtam, úgy féltem, hogy mit láttam most. Ha ezt tudom, akkor nem nyitom ki az ajtót. Ilyesmit még nem láttam. Mondta, „Csak gyere be”, de nem mentem be. Borzasztó volt.

– Ruhát kaptak kinn?

– Kaptunk. Volt téli ruhánk. Kaptunk pufajkát meg sapkát, csak a sapkát nem szerettük. Alig lehetett megkötni. Én odaadtam egy embernek. Volt egy idősebb ember, az mindig ment kocsival, és annak adtam a nadrágot is meg a fölsőt is, meg a csajkámát is odaadtam neki. Sokáig megtartottam a csajkát. Mindig azt mondták, na, most örüljünk, mert jön a május elseje, akkor sok ennivalót kapunk. Már úgy vártuk azt a

májust, hogy akkor jóllakunk. Megyünk délbe, és a csajkába alig fért be a halfej. Csak úgy spriccelt a lé kifelé. Kérdeztem, mindenki fejet kap? Nincs se farka, se háta, se semmi? Mindenki fejet kapott. Az egyik ablakon kaptak a férfiak, a másik ablakon kaptak a nők. A férfiak és a nők is fejet kaptak meg két kockacukrot. Na, mondtam, ez a május elseje? Mert ez az oroszoknál nagy ünnep. Ilyenkor felvonulnak zászlókkal, rengetegen voltak. Na, gondoltam, ez egy szép május elseje! Hogy nem kellett dolgozni, az jó volt, de az enninek nem örültünk.

– Milyen nemzetiségű emberek voltak a lágerben?

– Hát, nem tudom. Voltak Pestről is. Meg voltak Szerbiából és Romániából is. Ők is svábok voltak.

– Svábul is beszélgettek egymással?

– Igen.

– Az örökkel mutogattak vagy volt tolmács?

– Amit nem tudtunk, azt kézzel mutattuk. Volt ott sok német, mert Oroszországban is van sok német, úgy, mint Magyarországon. A Volga körül, ott vannak. Volt egy nő, Marica, és neki volt egy férje, de őt nem vitték el katonának, mert ő német. És akkor elvitték valahová munkára. Utána vitték a kislányt. A kislány, azt hiszem, másfél éves volt, és utána őt vitték el. Az uráról sokáig nem tudott semmit, a kislány a Vöröskereszt által aztán meglett. Vele dolgoztam, és sokat mesélt nekem. Mondta, hogy nem volt rossz nekik, mert tudtak jól oroszul meg németül is, és volt szőlőjük is. Azt mondta, hogy kuglófot vagy kalácsot sütöttek, jól éltek, csak most, hogy a németek bombázták őket, nem voltak már megbízhatók, mint ahogy mi se voltunk megbízhatók. Úgy, mint amikor nekünk is ki kellett menni a házból, és a telepések mentek be. Nem nagyon beszéltek velünk. Köszöntek, de nem nagyon beszélgettünk. Pedig hát mi nem voltunk politikusok. Mindenki dolgozott, volt egy kis kertje meg egy kis szőlő, meg napszámba jártak a szegények, a gazdagoknak volt saját.

– Az örök szigorúak voltak?

– Nem voltak rosszak. Éjjel sokszor mentünk négyen-öten krumplit lopni a kertekbe, akkor az örök jöttek körülnézni, mert volt, hogy be voltak rúgva, és akkor hébe-hóba mentek a folyosón nézni, hogy nincs-e valami baj. Akkor egyszer hallottuk, hogy jön. Felemeltük a kerítést, és akkor becsúsztuk meg kicsúsztuk. A kutya meg az őr nem mert közel jönni, mert bottal voltunk, és félt, hogy kikap. Akkor a krumplit hamar az ágy alá dobtuk, ruhástul befeküdtünk, pokróccal betakartuk magunkat, és úgy csináltunk, mintha aludnánk. Nem is lehet ezt elmesélni.

– Sorakozó, létszám-ellenőrzés volt?

– Volt. Mindennap, amikor mentünk, akkor jöttek, akiknek dolgoztunk, és ők harminc-harminc embert kértek, és akkor ugye oda kellett menni. A szerszám mindig nálunk volt, éjjel az ágy alatt volt. Csak úgy csörögtek, amikor teherautóval vittek minket. A közepén voltak a szerszámok, és körbe voltak padok és ott ültünk. Úgy vittek ki. De amikor közel volt a munka, akkor gyalog kellett menni.

– Voltak, akik megpróbáltak elszökni?

– Voltak. Németek.

– Elkapták őket?

– Igen. Én Szentpéterváron próbálkoztam. Mentem a vécébe vízért, és spekuláltam, hogy talán nincs olyan messze Magyarországtól, de nem tudok oroszul és pénzem sincs, akkor, ha elkapnak, megint csak elzárnak, és nem tudom, hogy hová visznek, így mégiscsak ismerem azokat, akikkel együtt vagyok. „Olyan sokáig nem jöttél” – mondta az unokatestvérem. „Hát, voltam a vécén, és el akartam menni.” „Na, én kiabáltam volna”, azt mondta, mert hát olyan félős volt. Amikor megszületett a kisfia, mindig kidudorodtak a szemei, beteg lett, és nem tudott dolgozni, sokszor otthon volt. Akkor én mindig hoztam valamit, és ő megfőzte, mire hazajöttem. Nem tudott dolgozni, előbb is jött haza.

Mikor ő hazajött, akkor tudták meg, hogy hol vagyunk. Két évig nem tudták. Nem is volt szabad írni. Két év után írtunk először. Kaptunk egy dupla levelezőlapot, és az egyiket mi küldtük, a másikat visszaküldték. Ilyen vöröskeresztes lap volt. Az uram úgy tudott írni, mert mindig oroszok közt volt, és értett a gépekhez, akkor csinált kapát, ásót, villát, és akkor vitték a piacra. Nekünk volt külön egy temetőnk, magyaroknak, akik meghaltak, nem együtt temettek, és akkor mindig azon keresztül mentünk, mert úgy közelebb volt a bazár, mint körbe az országúton. Akkor az ő jóbarátja, a szomszédfiú tüdőgyulladásban meghalt. És akkor mindig mezei virágot vittünk neki, ha arra mentünk.

Mindig vittem cserélni, eladni a piacra. Ezek a szép szoknyák, amiket vittünk hazulról, azt el tudtuk adni. Kaptunk pufajkát meg nyáron egy kék kertésznadrágot. A szoknyákat jól el tudtuk adni, és akkor tudtunk kenyeret meg ezt-azt venni a piacon. Egyszer télen jött a tiszt, és mondta, hogy kell hat ember önkéntesen, az dupla ebédet kap. Akkor persze sokan jelentkeztek, de csak hat kellett. Elmentek, és kellett egy nagy lukat csinálni, mert már több halott volt, és akkor már nem egy-két embert temettek el, hanem amennyi volt, azt beledobták. Akkor mentünk tavasszal, elolvadt a hó már, és láttuk, hol egy kéz, hol egy láb lógott ki, és meztelenül temették őket. Én is voltam a kórházban, és ott egy kis, fehér kötött

inget adtak, de még azt is levették, amikor meghalt valaki. Meg a fülbevalót, meg mindent! Voltam hastífuszban, és aki régen szemben lakott, Regina volt a neve, neki is volt már kislánya, és egyszer áthívott. Nem volt már hangja. Mutatta, hogy a fülbevalót vegyem ki, és ha hazamegyünk, akkor vigyem a lányának. Már hideg volt a keze, és sápadt volt. Félttem tőle. Akkor szóltam a Liszinek, hogy a Regina néni őt hívja. Nem hívta, de én félttem. Akkor odament, de nem tudom, hogy kivette-e neki vagy nem. Két testvér volt, és egy ágyban voltak, mert nem volt már annyi hely. A fiatalabbik Kati volt. Hozták a reggelit, és nem kelt fel. Már megreggelizett a testvére, rászólt többször, hogy keljen fel, aztán megbökte, és nem mozdult. Hát meg volt halva.

– Vallásgyakorlásra volt lehetőség? Templomba el lehetett menni?

– Á, a templom tele volt búzával meg kukoricával, ilyesmivel. Akartunk menni egyszer, de be volt lakatolva, és akkor mondta egy pap vagy valaki, hogy nincs már semmi. Csak a május elsejét ünnepeltük meg. Felvonulások voltak, de mi nem mehettünk.

– Barátságok, szerelmek születtek kint?

– Igen, volt egy kiskassai nő. Az utolsó évben lett egy gyereke még neki. Két gyerek született. De a konyhába ment, nem volt neki teje. És éjjel sírt a gyerek.

– Volt más táborokkal is kapcsolatuk?

– Nem. Ott annyi láger volt kint. Az egyik nem is volt olyan messze, de nem tudtuk. A barátnőmnek az apja is ott halt meg, és nem tudta. Csak a végén mondták, hogy „Heléna, a te apád se él már”. Csak pár hónapja volt férjénél, és akkor azt is elvitték, meg az öccsét is elvitték, meg az apját is elvitték. Az anyjuk meghalt, mikor kisgyerekek voltak, akkor az apja még egyszer megnősült, amikor kicsi volt, de azt mondta, hogy nagyon jó mostohaanyjuk volt. Ő kiskassai volt.

– Mit dolgoztak?

– Mi együtt voltunk építkezésnél, bányában meg a határon. Nem messze volt egy kolhoz, és sok állat volt ott. Ha ott valaki beteg volt vagy szabadságra ment, akkor mindig tőlünk vittek. Akkor ott én is voltam. Meg a kertészetben is voltam egy darabig. Ott is mondták, hogy egy kicsit vihetünk. Ne sokat vigyünk, de egy kicsit vihetünk. Vittünk is, paprikát meg ilyesmit. Ez kint volt, Kaukázusban. Mert ahol utoljára voltunk, ott nem termett.

– És fizetést kaptak?

– Utoljára kaptunk valamennyit, de levonták a ruhánkat meg a kaját, nem sok maradt. És mikor mentünk a fővárosba, Moszkvába, akkor ott nagyon sokáig állt a vonat, mert előreengedték a civileket. Ott két vagy három óráig állt a szerelvény. Akkor még volt egy pár rubelem, és vettem rajta kést, villát, egy kanalat meg egy lábast. Abból ettem. Nem felejttem el.

– Munkaszüneti nap volt?

– Volt, hogy szombaton is kellett menni. Akkor vettek egy harmonikát, cérnát, ha valakinek elszakadt valamije, akkor azt meg lehessen varrni.

– Munkahelyi baleset volt?

– A bányában. Az egyik Pest megyei asszony a csillébe került. Az egyik ujjá hiányzik, meg az egyik lába ilyen vastag. A csillében volt, és sietni akartak, és valahogy odakerült véletlenül. Ő is az utolsó évben jött haza.

– Oroszokkal dolgoztak együtt?

– Igen. Marusza volt a neve, akinek a kisgyerekét elvitték meg az urát. Ott is volt, szimplálkának mondták. Deszkából, kiástak földet, és akkor körbe-körbe fa van, és akkor hegyes tető rá meg alul is vastag padló. Elöl volt egy kis rész, ahol a lapát, a vödör, meg a söprű volt, meg ilyesmi és akkor jön a szoba. Ott volt két ágy és egy nagy kemence. Ott sütötték a kenyeret, és ott aludt a gyerek. Ilyen szegény sok volt. Ő is ott dolgozott velünk. Vele is beszéltünk németül meg oroszul. Hívott egyszer.

Egyszer a kórházban voltam, és vakbéllel lettem operálva. Egész éjjel kint jártam, fájt a hasam, lázam is volt, és vártam, hogy reggel legyen. Reggel mentem az orvosnőhöz. Megvizsgált, és azt mondta, hogy vakbelem van. Jó lenne hozni jeget, és azzal egy kicsit hosszabbítani lehet, nem kell akkor műteni. Akkor már ismertem az uram, és neki mondták, és ő ment jégért. Akkor hozott egy vödör jeget, és rátette. Csak úgy folyt a víz, mert olyan meleg volt. És akkor tényleg elmúlt vagy egy jó hónapig, és akkor megint jött. Akkor azt mondta, hogy most már nincs más hátra, most már a kórházba kell menni. Akkor elvittek a kórházba, és azonnal megműtötték. Levetkőztettek egészen, és akkor egy fiatal orvos megműtött. Nem volt se injekció, se semmi, hanem csak feküdtem, és ő csak vágott. Egész műtét alatt beszélt, és elmesélte, hogy ő is volt katona Budapesten meg Szegeden. Szegeden volt neki egy barátnője, Kati. Elvette volna, nagyon szép lány volt. Mindig mesélt. Egyszer csak mondta,

hogy kész, most mehetek a 21-es szobába. Fel akartam kelni, de mindig visszaestem. Mondta, keljek fel, menjek már. De mondtam, nem tudok. Akkor rávágott a lábamra, és mondtá, hogy 21-es szoba. Na, akkor felkeltem, fogtam a hasamat, és kerestem a szobát. Jó hosszú folyosó volt. Megtaláltam, bementem, és három asszony volt benn. Az ablaknál volt egy üres ágy, oda mentem. Kérdezték mi a nevem. Mondom, Roza.

Mert ők nem mondják, hogy Rozi vagy Róza. Kérdezték, honnan valósi vagyok. Mondtam, Magyarország. Azt nem tudta, hol van, akkor mondtam, Budapest. Azt tudta. Ő előbb mehetett haza, mint én. Akkor már ismertem a férjemet, és mindig este jött. Mert este nem kellett dolgozni. Mindig kért egy papírt, hogy beengedjék, mert hát dolgozik nappal. Mindig hozott ilyen kis valamit. Ott is káposztalevest kaptunk, mint otthon. Mikor hazamentem, kocsival vittek haza. A szomszéd néni mondtá, hogy keressük fel. Akkor én meg a Heléna mentünk. Jó messze volt, de örült nekünk. Akkor pénzt adott, rubelt. Mindegyikünknek kétrubelt adott, örültünk neki. Nem voltak rosszak a civil emberek, nem lehet mondani. Ott is vannak jó emberek meg rossz emberek.

– Milyen volt az Uralban?

– Ott nem tudtunk nagyon beszélni, mert ők másképp beszélnek. Ott sok gáz van. De itt, a Kaukázusban sok olaj van. Olyan magas fák vannak, és olyan sok fekete kánya van. A férfiak felmászta, és lenyomták a kányák fészkrét. Abban voltak a fiak, azok leestek, és megfőzték őket. Akkor jöttek az emberek villával, hogy ne próbáljuk ezt meg még egyszer, nem szabad bántani őket. Én nem ettem, de a férfiak ették ezeket a fekete madarakat. Uralban voltam utoljára, onnan már hazajöttem. Nem lehet ezt elmesélni. Mindennap káposzta, nem érett be Kaukázusban a paprika, a paradicsom, az uborka. Ez össze lett darálva géppel, és azt savanyították. A káposztát is, és azt főzték. Meg sárgarépat tettek bele. Az volt. Meg csalánt ettek. Az unokatestvérem annyit evett, hogy be volt dagadva neki az egyik szeme egy hétig. Mondtam, ne egyen annyit, mert erős a csalán, de ő csak evett.

– Milyen volt a hazaút?

– Akkor már nem zártak minket be. A határon megálltunk, mert ott széles volt a vágány, és nem tudtak menni. Át kellett szállni, de ott tartottak az első állomáson. Ott volt egy kaszárnya valamikor, és akkor ott voltunk egy hétig. Ott paprikást főztek. Ránk jött a hasmenés. Jót akartak. Meg zenével vártak. Az irodában megkérdezték, hogy hová akarunk menni, mert sokan ki voltak már telepítve, és azok Németországba kérték magukat. Az én szüleim itt laktak, én Magyarországra kértem magam. Akkor az uram mondtá, de akkor még nem volt az uram, hogy a

szülei írták, hogy ne jöjjön Németországba, mert azok is ki vannak telepítve, hanem menjen velem Magyarországra, mert ők vissza akarnak jönni. Írásban megkérte a kezemet, de félttem, hogyha ketten jövünk, akkor mit fognak szólni, mert tudták, hogy van nekem valakim, de hogy idehozom, azt nem tudták. Ott, ahol voltunk, kaptunk egy papírt. Nem kellett fizetni a vonaton, a villamoson.

Pesten át kellett szállni a pécsi vonatra. Ott féltek, hogy talán tetvesek lesznek, mert kérdezték, hogy „Maguk nem Oroszországból jönnek”? Mondtuk, de igen. Az uram Szentlőrinc felé azt mondta, hogy kiáll a lépcsőre, hátha találkozik valami ismerőssel. Jött is egy bácsi. Az felszállt, és ismerte, és akkor Pécsig beszélgettek.

Pécsen át kellett szállni a villányi vonatra. Akkor én is kiálltam a lépcsőre, hátha találkozok én is egy ismerőssel. A barátnőm egy előrébb levő vagonban volt, ő is a vonatlépcsőn állt, és ő is körülnézett, hogy nem lát-e valaki ismerőst. És akkor jött egy vasutas tiszta fehérben, és kérdezte, hogy nem Oroszországból jövünk-e. Mondta, „Igen”. „Milyen lágerből?” És akkor mondta. Kérdezte: „Nem ismeri véletlenül a Strebl Rózát?” Mondta, „Dehogyan, ez a jó barátnőm, nézze, ott, hátul áll.” Akkor jött hátrafelé és köszönt. Én is köszöntem. Kérdezte: „Nem ismersz meg?” „Hát, nem vagyok biztos benne, te vagy az András?” „Eli vagyok.” Akkor kezet fogtunk. Ott volt a Józsi is, az is kijött. Azt mondta, van még idő, telefonáljunk a Marinak, a nővéremnek Szigetvárra. Volt neki egy kislánya, és a nagyobbik kislány pedig itt volt a nagyszülőknél. Akkor telefonáltunk, én is beszéltem vele, beszélni, mert sírtam én is meg ő is. Mondta, hogy jön az első vonattal ő is a kislánnyal. Ide is telefonáltunk a vókányi állomásra, és amikor megérkeztünk, itt legalább húsz-huszonöt ember állt és várt. Az utcabeliek is itt álltak. Bemutattam az udvarlómat, és akkor nálunk aludt már. Kikérdeztek, hogy milyen volt a koszt és mit dolgoztunk. Jó volt a koszt, és hát ezt dolgoztunk, azt dolgoztunk. Nem volt papírunk, és Hetvehelyre kellett menni érte. Az uram szülei ki voltak telepítve, mert az apja bíró volt. Volt egy család, akit ki kellett volna telepíteni, volt egy boltjuk és egy kocsmájuk. De nem írta alá, ezért neki kellett kimenni. Bíró volt, és mégis ki lett telepítve. Volt három család, akik vissza akartak jönni, de Hegyeshalomnál elfogták őket. Pesten elzárták őket hatvannapig, és aztán visszatoloncolták őket Németországba, de Ausztriában az első állomáson leszálltak, és kerestek maguknak munkát. Ott volt egy fűrésztelep, és akkor odament anyósom is meg apósom is dolgozni. Később Bécsbe mentek dolgozni.

– Amikor hazajött, addigra megvolt a kitelepítés, ugye?

– Igen. A mi házunk megmaradt. A vasútnál dolgozott apám. Akik a vasútnál dolgoztak, azok mentek Pestre papírért, hogy nem szabad kitelepíteni őket.

– A német nemzetiségi életben részt vett?

– Addig, amíg tudtam, mentem mindig, de most már nem.

– Van, ami még eszébe jut Oroszországról?

– Szegények voltak az emberek. Az elején még volt, hogy leköpködtek minket. Közel volt a munkahely, gyalog kellett menni ötösével az országúton, és akkor a gyerekek csúfoltak minket és leköptek. Ez az elején volt, amikor még nem tudtunk beszélni. Azt hitték, hogy mi katonák voltunk. De nem volt köztünk egy katona sem. Ezeket a férfiakat, akiket elvittek, nem voltak alkalmasak katonának. A munkára jók voltak, csak katonának nem feleltek meg. Egyszer én is visszadobáltam, el is találtam, de nem tudom, kit. Később, amikor tudták, hogy civilek vagyunk, akkor már nem bántottak. Mi nem bántottunk senkit, inkább elbújtunk. Mikor jöttek az oroszok, felvettük a nagymamáink ruháját, mintha öregek lennénk. Féltünk, mert sok nőt megerőszakoltak az orosz katonák. De ők nem nézték, hogy öreg vagy nem öreg. Mi meg elbújtunk a szőlőben, a présházban. Akkor jöttek a német katonák, és mondták, hogy már közel vannak az orosz katonák. A németek már visszavonultak. Hát, sokan meghaltak. Elmúlt. Egyrészt jó volt, hogy az ember látott világot. Ha nem lett volna olyan rossz az élet ott, akkor az ember nem is bánná. De sokan betegek lettek, hogy nem is tudtak dolgozni már. Mindenki kapott valamilyen betegséget később. Reumát meg ilyen-olyan betegséget.

– Köszönöm.

1. Óra címe, témája: SZOVJET MINTÁRA: AZ ÁVH ÉS A KÉNYSZERMUNKA-, ILLETVE INTERNÁLÓTÁBOROK VILÁGA
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 12. évfolyam.
3. Foglalkozás típusa: tantermi tanóra; történelem- vagy etikaóra.
4. Előző történelemórai tananyag témája: Rákosi-korszak.
5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret? 1945–47-es korszak tanulása után kerülhet rá sor. A mellékelt szöveget az osztálylétszám/3 példányban kell kinyomtatni, és a feladatkártyákat is ki kell nyomtatni.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: Szövegértés, lényegkiemelés, kooperatív tanulás, IKT-eszközök használata, információgyűjtés és -rendszerezés, empátiakeltés.
7. Ráhangelés, célkitűzés módszere, tartalma, instrukciók: A Zanza.tv műsorának segítségével.
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: Személyes vélemények megfogalmazása.
9. Mellékletek: Feladatkártyák, link, szöveg.
10. Az óravázlat szerzője: Káplán Krisztina

Az óra menete	Tevékenység	Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhangelés 1	A tanár meghatározza az óra témáját, célját: <i>A magyar GULAG-rendszerrel fogunk megismerkedni. Nézzünk meg egy videót, és koncentráljatok az ÁVO-ra, Recskre vonatkozó ismeretekre.</i> A film nézése közben a tanár felírja a táblára – viszonylag messze egymástól, duplájára növe betűméretekkel: PRO ÁVO ÁVH	számítógép internetes kapcsolattal http://zanza.tv/tortenelem/magyarorszag-1945-1956-kozott/rakosi-rendszer 1. sz. melléklet: adás linkje projektor tábla, kréta vagy filctoll	7'
Jelentésteremtés 1	Frontális beszélgetés arról, mit tudtak meg az ÁVH működéséről. Egy tanuló felírja a táblára az elhangzó kulcsszavakat. Tisztázzák a szavak jelentését és működésük évszámait. PRO 1945–46 Politikai Rendészeti Osztály BM-en belül ÁVO 1946–48 Államvédelmi Osztály BM-en belül ÁVH 1948–56 önálló ÁVH – a Minisztertanács alá tartozott Tisztázzák, hogy mindvégig az MKP ellenőrzése alatt állt, majd egyre inkább személyesen Rákosiéban.	táblán a tanár által felírt szavak	8'
Csoportalakítás kooperatív szöveges olvasáshoz, illetve böngészéshez	A tanár internetes böngészésre kér két, önként jelentkező párost. A többiek hármával ülnek, és megkapják a szöveget, illetve a C), D), E), F) feladatkártyákat. Ugyanazt a feladatot többen is megoldhatják.	2 db okostelefon 2. sz. melléklet: feladatkártyák 3. sz. melléklet: szöveg	2'

		Recskről	
Jelentésteremtés 2 Szövegelemzés	A szöveg elolvasása, a témához információk kijegyzetelése, emlékeztető összeállítása. Minden csoport, illetve páros egy-egy szempontot dolgoz ki, amelyet feladatkártyán kapnak meg.	2 db okostelefon 2. sz. melléklet: feladatkártyák 3. sz. melléklet: szöveg Recskről	8'
Diavetítés	A B) csoport képeinek kiegészítése a prezentáció anyagával. A diaszövegek elolvasására a tanár megkér valakit. Az F) csoport válaszol, majd frontálisan megbeszélik, miért nincsenek eredeti fényképek.	4. sz. melléklet: prezentáció Recskről: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagr%C3%B3l-2_Recsk_vegl.ppsx a B) és F) csoport megoldásai	8'
Jelentésteremtés 3 Csoportbeszámolók	A C), D), E) csoport beszámolója után számol be az A) csoport.	a C), D), E), A) csoport megoldásai	6'
Összefoglalás	Összefoglalásként megnézik az ÁVH-ról szóló prezentációt. A diaszövegek felolvasására a tanár megkér valakit.	5. sz. melléklet: prezentáció az ÁVH-ról: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagr%C3%B3l_1_VO_vegl.ppsx projektor	5'

Reflexió: házi feladat előkészítése	Rövid történelmi esszét írnak arról, mennyiben tekinthető Recsk a magyar GULAG-nak. Emelt szintű érettségire készülőknek: Összehasonlító elemzést írnak, melynek címe: A börtönvilág-internálás-kényszermunkatábor intézményei a Szovjetunióban és Magyarországon, 1918–1953. Forrásként egyetlen mondatot kapnak: A szovjet fogolytáborból megtért Örkény István a bolsevik csillagzat alatti életút három stációját különítette el ekkoriban: aki már volt benn, aki éppen bent van és aki még ezután következik.	A feladatot megjelenítik az osztály Facebook-oldalán.	1'
--	--	--	-----------

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: Adás linkje: <http://zanza.tv/tortenelem/magyarorszag-1945-1956-kozott/rakosi-rendszer>

2. sz. melléklet: Feladatkártyák

A) páros: **Nézzetek utána, kik voltak a belügyminiszterek hazánkban a Vörös Hadsereg Magyarországra érkezését követően! Mi lett a sorsuk?**

Használhatod a wikipédia/belügyminiszterek oldalát!

B) páros: **Keressetek képeket a neten recski táborban dolgozó rabokról!**

C) csoport: **Olvassátok el az alábbi részleteket! Gyűjtsétek ki, hogy miért kerültek a foglyok Recskre!**

D) csoport: **Olvassátok el az alábbi részleteket! Gyűjtsétek ki, hogy milyenek voltak a rabsors körülményei!**

E) csoport: **Olvassátok el az alábbi részleteket! Gyűjtsétek ki, hogy kiket terhel felelősség a fogva tartásokért!**

F) csoport: **Olvassátok el az alábbi részleteket! Indokoljátok meg, miért akarták letagadni a recski tábornak még a létezését is a pártállam hatóságai!**

3. sz. melléklet: Szöveg a C), D), E), F) csoport számára

A Mátra festői vidékén fekvő település neve különleges tartalommal telítődött, a kommunista diktatúra évtizedei alatt az emberi szenvedés egyik szinonimájává vált. A tábor létezését hallgatás és tagadás övezte, a túlélőket, az egykori rabokat a legszigorúbb titoktartásra, örök némaságra kötelezték.

A szovjet minta alapján, az Államvédelmi Hatóság által létrehozott és a külvilágtól hermetikusan elzárt láger a 20. századi magyar történelem egyik legsötétebb fejezete: fennállásnak három éve alatt (1950–53) több mint másfél ezer honfitársunk verítéke és könnyei alatt tört a mátrai andezit a Csákánykő lábánál. Az első rabok saját kezükkel építették fel a tábort; a kegyetlen ÁVH-s őrkök már a megérkezésnél kijelentették: az oda kerültekkel nem kell elszámolniuk. Az egykori munkatábor 1953-as feloszlatása után néhány esztendővel lebontották, a barakkok helyét befásították, hogy nyoma se maradjon. A kommunista rezsim alatt a magyar hatóságok mindvégig állították, hogy a recski kényszermunkatábor sohasem létezett. Ma sem tudni pontosan, hogy mennyien vesztek életüket a Recskre kerültek közül.

Recskén és a többi internálótáborban olyan emberek sínylődtek éveken át, akik semmiféle bűnt nem követtek el, pusztán a terjeszkedő kommunista hatalomnak jelentettek kisebb-nagyobb akadályt. Recsk maga volt az ördög, az ávósok csak az ördög eszközei. A rabokat gúzsba kötötték, majd megforgatták, mint a nyárson sült ökröt. Éjszakára vizesverembe zárták őket vagy huszonnégy órára a szekrényfogdába kerültek. Mindemellet ott volt a napi tizenkét órás robot, a kőfejtés, ami önmagában is embert próbáló feladatnak számított. És nem Recsk volt az egyetlen: éppolyan kemény éveket éltek át azok, akik a Hortobágyra, Kazincbarcikára vagy éppen Csolnokra kerültek.

A recski internálótábor titokban létesített és működtetett rabmunkatábor volt. Látogatni, levelet írni, kapni, csomagot küldeni nem lehetett. A családtagok azt sem tudták, hogy hozzátartozóik hol vannak, sőt az internáltak elhalálózása esetén sem tájékoztatták őket.

(Forrás: A recski internálótábor, 1950–1953)

Tóth Géza volt a recski tábor legalacsonyabb embere; az egyetlen, aki az emeletes priccsek alsó traktusán egyenesen tudott ülni anélkül, hogy beverte volna a fejét. Korábban a Meteorológiai Intézet egyik vezetője volt. Internálását annak köszönhette, hogy az általa szerkesztett időjárás-előrejelzések egyike másnapra „lágý nyugati szellőket” ígért, majd a prognózis úgy folytatódott, hogy „a következő napokra északkelet felől” – azaz a Szovjetunió irányából – „fagyos légrétegek betörése várható”. Másnap letartóztatta az Államvédelmi Hatóság. A (nem meteorológiai) hidegháborús légkör éber fürkészői az előjelzésbe csempészett imperialista propagandával, valamint kémtevékenységgel is meggyanúsították. Utóbbinak az volt az alapja, hogy a jelzett napokon valóban egy új szovjet katonai kontingens érkezett Magyarországra, amiről persze senki illetéktelennek nem volt szabad tudnia, és a rádióelhárítás hivatásosai ennek virágnyelven való megszellőztetését hallották ki az időjóslásból. Így lett a recski rabszlangben Tóth Géza ragadványneve „Északkeleti Betörés”.

(Forrás: A recski internálótábor, 1950–1953)

Előfordult olyan eset is, hogy valakit családtagja miatt internáltak: egy hatvanéves asszonyt például azért, mert fia Nyugatra szökött.

(Forrás: Kistarcsa, központi internálótábor, 1949–1953)

Amint a tábor az ÁVH kezelésébe került, minden ablakot bemeszeltek, hogy ne lássanak ki az internáltak. A foglyok az ablakokat még nyáron, a nagy hőségben sem nyithatták ki.

(Forrás: Kistarcsa, központi internálótábor, 1949–1953)

A Buda-déli tábor parancsnoka 1946. októbertől 1949. áprilisig Ruscsák Lajos rendőr alezredes volt. Ruscsák egykoron a Rákoskeresztúri Köztetetőben dolgozott sírásóként. 1945 előtt a *Népszava* „ülőembere” volt, ami azt jelentette, hogy ha valaki írt egy olyan cikket, amit a cenzúra szankcionált, ő ülte le a kiszabott börtönbüntetést. Budapest ostroma után a kommunista pártban

bukkant fel, s a rendőrségnél elhelyezkedve alezredesi rangig vitte. Ruscsák egyik lába hiányzott, mert ittas állapotban ráfeküdt a villamossínre, és a villamos elgázolta. Emiatt mankóval járt, s háta mögött az internáltak „Dreifusznak” (háromlábúnak) hívták. „Primitív, durva ember volt, a foglyokat – ha alkalma nyílt rá – a mankójával verte. A beszélő után gumitömlővel spricceltetett a látogatókra, ha nem akartak elmenni” – emlékezett vissza az egyik internált.

(Forrás: Kistarcsa, központi internálótábor, 1949–1953)

„Volt közöttük olyan internált is, aki a negyvenes évek elején a német megszállás alatt is itt volt mint kommunista, most meg mint demokráciaellenes vagy fasiszta” – emlékezett vissza Madaras Ferenc.

Forrás: Kistarcsa, központi internálótábor, 1949–1953

Az idézetek Bank Barbara – Gyarmati György – Palasik Mária: „Állami titok.” Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–53 című művéből, illetve a Recsk Történelmi Emlékhely kiállításához írt anyagokból származnak.

4. Melléklet: Prezentáció Recskről: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagr%C3%B3l-2_Recsk_vegl.ppsx

5. Melléklet: Prezentáció ÁVH-ról: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Magyar-Gulagr%C3%B3l_1_%C3%81VO_vegl.ppsx

1. Óra címe, témája:
A LENIN-TANYÁN GYERMEKFOGOLYKÉNT A Hortobágyra deportáltak és Budapestről kitelepítettek kálváriája
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 12. évfolyam.
3. Foglalkozás típusa: tantermi tanóra; történelem- vagy etikaóra.
4. Előző történelemórai tananyag témája: Rákosi-korszak.
5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret? Az 1945–47-es korszak tanulása után kerülhet rá sor. A mellékelt szöveget az osztálylétszám/3 példányban kell kinyomtatni, és a feladatkártyákat is kell nyomtatni.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: Szövegértés, lényegkiemelés, kooperatív tanulás, IKT-eszközök használata, információgyűjtés és -rendszerezés, empátiakeltés.
7. Ráhangelés, célkitűzés módszere, tartalma, instrukció: A gumipitypang és a rizstermesztés bemutatásával a korszak abszurditásának érzékeltetése.
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: Személyes vélemények megfogalmazása.
9. Mellékletek: Feladatkártyák, link, szöveg, eseteírás.
10. Az óravázlat szerzője: Káplán Krisztina

Az óra menete	Tevékenység	Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhangolás 1.	A tanár felmutat egy gyermekláncfűvet (vagy fényképét). <i>Szerintetek mit akartak ebből a növényből előállítani?</i> Mutat egy kis rizst. <i>Ezt hol és mikor akarták Magyarországon előállítani?</i> <i>Milyen növényt akartak még meghonosítani?</i> <i>Ki jelentkezett ilyen helyre munkavállalóként?</i> <i>Ha senki, honnan szerzett az állam munkaerőt?</i>	 a növény üvegben rizs	2'
Ráhangolás 2.	Ellenségképek a Rákosi-korszakban. Kit állított be az állam ellenségnek? Mi volt ezzel a célja? Frontális beszélgetés a témáról. Ha szükséges, a tanár segítő kérdésekkel rávezeti a diákokat arra, hogy Rákosiék kit tekintettek ellenségnek (osztályellenség, Jugoszlávia, kulák).		3'
Ráhangolás 3.	A tanár megkér egy diákot, keressen rá a Google-ban: Budapest 1945. Milyen volt a lakáshelyzet Budapesten a negyvenes évek végén? Tanári közlés arról, hogy diktatúrákban ezeket a problémákat embertelen módon oldják meg. Megkér egy diákot, olvassa fel az 1. sz. mellékletben megadott sorokat. Tanári kérdés: <i>Mi készített valakit arra, hogy megírja a fentieket?</i>	számítógép interneteléréssel, projektor 1. sz. melléklet: versrészlet	3'

Csoportalakítás kooperatív szöveges olvasáshoz, illetve böngészéshez	Internetes böngészésre kér három pár önként jelentkezőt a tanár. Egy hatfős csoport egy jelenetet fog előadni A többiek hármásával ülnek, és megkapják a szöveget, illetve a D), E), F), G) feladatkártyákat. Ugyanazt a feladatot több hármás csoport is megoldhatja.	2 db okostelefon, 1 számítógép interneteléréssel 2. sz. melléklet: feladatkártyák 3. sz. melléklet: szöveg a Hortobágyra deportálásról 4. sz. melléklet: szöveg a kitelepítésről 5. sz. melléklet: Lily története 6. sz. melléklet: Erdősék története középiskolai történelematlasz boríték	3'
Jelentésteremtés 1. Szövegelemzés	A szöveg elolvasása, a témához információk kijegyzetelése, emlékeztető összeállítása.	3 db okostelefon 2. sz. melléklet: feladatkártyák 3. sz. melléklet: szöveg a Hortobágyra deportálásról 4. sz. melléklet: szöveg a kitelepítésről 5. sz. melléklet: Lily története 6. sz. melléklet: Erdősék története középiskolai történelematlasz	9'

Képvetítés	A B) csoport képeinek kivetítése, frontálisan megbeszéljük, miért nincsenek eredeti fényképek.	projektor, számítógép interneteléréssel a B) csoport megoldásai	3'
Jelentésteremtés 2. Csoportbeszámolók	Az A), C) , D), E), F), G) csoport beszámolóit.	a C), D), E), A) csoport megoldásai	10'
Jelenet előadása	Lily történetének dramatizált előadása.	kelléket a diákok készítenek boríték	5'
Reflexió	Az Erdős család történetét ismertetik. Beszélgetés arról, milyen lehetett gyerekeknek lenni az '50-es években.		7'

1. melléklet: Versrészlet

*„Én rajtam jutsz a magyar Szibériába
Én rajtam át oda, ahol nincs igazság
Egy őrült elmét vezette gonoszság
Keleti cinizmus emelt perverz kéjjel
Az ősz gyűlölet és fő butaság”*

2. melléklet: Feladatártyák

A) páros: **Nézzetek utána, mi volt a Lenin-tanya!**

Használhatod a http://www.telepesek.hu/tabor_lenintanya.html oldalt

B) páros: **Keressetek képeket a neten a Hortobágyon dolgozó rabokról!**

C) páros: **Keresd meg a linkek térképen Lenin-pusztát, majd a középiskolai atlaszodban is igyekezz beazonosítani!**

http://www.hortobagyideportaltak.hu/images/terkep_Hortobagyi_taborok_2m.jpg

D) csoport: **Olvassátok el az alábbi részleteket! Gyűjtsétek ki, hogy miért került valaki a Hortobágyra!**

E) csoport: **Olvassátok el az alábbi részleteket! Gyűjtsétek ki, hogy milyenek voltak a rabsors körülményei!**

F) csoport: **Olvassátok el az alábbi részleteket! Gyűjtsétek ki, hogy miért távolítottak el családokat Budapestről!**

G) csoport: **Olvassátok el Erdős család történetét!**

3. melléklet: A D) és E) csoport számára

A deportáltak 1950–1953 között 12 munkatáborban robotoltak a Hortobágyon

Bírói ítélet nélkül 8-9000 főt kényszerítettek az alföldi munkatáborokba, egész családokat, 1–83 éveseket, előtte elvették otthonaikat, minden vagyonukat.

Rákosi a mezőgazdaság gyors átalakításában is Sztálin legjobb tanítványa akart lenni, ezért a tsz-ekbe be nem lépett módosabb parasztság, a „kulákok” családjaira deportálás várt a GULAG/GUPVI-rendszer Szovjetunióban kiérlelt mintáit követve. Nemcsak „kulákokat” deportáltak, de több családot csak azért, mert az ellenségnek bélyegzett Jugoszláviához, illetve Ausztriához közeli falvakban, a határsávban a házukat az ÁVO keretébe tartozó határőrség akarta használni.

A deportáltak nem kaptak orvosi ellátást, 12 óra volt a munkaidő, amit gyakran csak 6-8 km gyaloglás után tudtak elérni. Már a 11 éveseket is munkára, pl. kukoricaszár vágására kényszerítették. A kisebb gyerekek felnőtt felügyelet nélkül a táborokban maradtak, iskolába nem járhattak. Telente a férfiakat olykor elvitték külön munkákra, pl. fakitermelésre a Mátrába.

„...Szegeden és környékén egyetlen éjszaka alatt 700 embert összeszedtek. Kiparancsolták őket az otthonukból, marhavagonokba rakták és elszállították a néhány perc alatt összeszedett kis motyójukkal a Hortobágyra. Ott közölték velük, hogy ők mostantól fogva itt élnek, levelet nem írhatnak, csomagot nem kaphatnak, egymással nem beszélhetnek, el nem mehetnek, viszont dolgozhatnak a földeken, és ezért még enni is

kaphatnak, természetesen csak akkor, ha teljesítik a – nagyon magasan megállapított – normát és kifizetik az élelem árát. Gyerekek, öregek, fiatalok, betegek, nők és férfiak...” – Bazsó Éva visszaemlékezésének részlete.¹

„Az első éjszakát egymás hegyén-hátán a szabadban, a batyukon töltöttük, mert a birtokba vehető istállót, jövő szállásunkat még a jószág birtokolta. Másnap hozzákezdhattunk a kb. 60-70 m hosszú, trágyával teli hodály kiganézásához... a még található szénából elkészíthettük a közös és összefüggő tömegfekvőhelyünket... a hodály közepén egy kb. két méter széles közlekedőút maradt, hogy az őrség, még éjjel is, folyamatos megfigyelés alatt tarthassa a munkában kimerült népet.” – Báldy Béla visszaemlékezése.²

Irén a családjával, gyermekként került a Lenin-tanyára. Iskolába nem járhatott, ezért nagyon lemaradt a tanulásban. 1953 után elengedték őket, de nem mehettek vissza falusi házukba. Az iskolában osztályidegen besorolást kapott. Esélye sem lehetett gimnáziumi felvételre.³

„Azok a négy-öt éves gyerekek, akikre ráfogták a fegyvert, és azt látták, hogy a szüleik is rettegnek, és nem tudnak segíteni, ezt soha nem felejtik el!” – Báldy Béla egykori deportált.⁴

„...rendszeressé vált a testi fenytés, a nők zaklatása, az éjszakai létszám-ellenőrzés. Volt, akit nyomorékká vertek, és volt olyan is, akit agyonverték. ...ihatatlan víz, járványveszély, és a napokon át önkívületben fekvő maláriás betegtársukat a rendőrök nem engedték orvoshoz vinni...”⁵ – ez jellemezte a kormópusztai tábor.

¹ GELLÉRT-KONFERENCIÁK Előadások a kommunizmus bűneiről. Kommunizmus Bűnei Alapítvány, 2013.

² Uo.

³ Guzsvány Mihályné visszaemlékezése, szóbeli közlésből lejegyezve, Pécs, 2006.

⁴ telepesek.hu

⁵ A Kormópusztáról szóló részlet in: Hortobágyi kényszermunkatáborok 1950–1953. Az áldozatok emlékére. Kiadja a Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak Egyesülete

4. melléklet: Az F) csoport számára

A kitelepítést, mint büntetési eszközt leginkább Budapest belvárosában, a nagyobb lakások tulajdonosaival szemben alkalmazták

A sztálinizmus hazai megvalósítóinak egyik alapvető célja volt, hogy megbüntessenek mindenkit, aki nincs velük. Az üldözendők közé tartoztak az „osztályellenségnek” számítók, így a Horthy-rendszer tisztviselői, katonatisztjei, vezetői. Számukra Rákosiék kényszerlakhelyet jelöltek ki a fővárostól távol, ahol állandó rendőri felügyelet is várt rájuk. Közel 13 ezer budapestit kényszerítettek 1951. május–júniusban költözésre. Egyidejűleg véghatározatot is kézbesítettek a kuláknak bélyegzett gazdáknak, hogy kötelesek befogadni a budapestieket. A kitelepítettek nemcsak értékeiket veszítették el, hanem a végzettségüknek megfelelő munka lehetőségét is, sőt az idősebbek még a nyugdíjukat is.

A bevagonírozás Budapesten a józsefvárosi és az angyalföldi pályaudvarokon folyt. Az üressé tett budapesti lakásokba legtöbbször az ÁVH vagy a kommunista pártelit költözött. A Rákosi-rendszer így juttatta kiszolgálóit jobb minőségű, jól felszerelt lakásokhoz, berendezési tárgyakhoz.

5. melléklet.

Készüljetek fel arra, hogy eljátsszátok az alábbi jelenetet az osztálynak!

Valaki írja meg közben Lily kérelmét, és azt használjátok kellékként!

Szereplők: Lily, törzsőrmester, a járási kapitányság vezetője, belügyminisztériumi dolgozó, narrátor.

Prihradny Lily 12 éves tanuló csak tízéves volt, amikor özvegy édesanyjával együtt Kondorosra telepítették. Két évvel később Lily már a helyi általános iskola 6. osztályos tanulójaként, iskolás gyöngybetűkkel írt levelet a szarvasi rendőrkapitányság címére. Ebben arról tájékoztatta a hatóságokat, hogy osztálya 1953 nyarán Budapestre és környékére tesz tanulmányi kirándulást, melyen nagyon szeretne részt venni, ezért erre az időre távozási engedélyt kér a rendőrkapitányságról. Az ügyintézési feljegyzéseket ezután érdemes szó szerint is idézni. A kérelem hátuljára két nappal annak kelte után a helyi rendőrőrs parancsnoka, Jenei Sándor rendőr törzsőrmester a következő pro domót írta: „Jelentem, hogy a benti kérelem engedélyezését nem javaslom, mivel nevezettnek nem feltétlenül szükséges az utazás.” A szarvasi járási kapitányság vezetője öt nap múlva a következő megjegyzéssel továbbította Békéscsabára a kérelmet: „Felterjesztem azzal, hogy az engedély megadását nem javaslom, mivel Budapestre is akar menni és így személyes összeköttetést létesít budapesti ismerőseivel és üzeneteket adhat át és hozhat.” A kérelemre végső soron a Belügyminisztériumban adták meg a lakonikus választ: „Prihradny Jánosnénak. Lánya Bpestre való eltávozását nem engedélyezem.”

(Forrás: <http://www.barkaonline.hu/kritika/3926-kitelepitettek-kalvariaja>)

6. melléklet a G) csoport számára: Mutasd ki az alábbi történet embertelenségét!

Erdős Sándor 1951. június 25-én kelt panaszában előadja, hogy a vészkorszakban családotól deportálták, fiukat ott meggyilkolták. Lánya gyermekparalízis következtében bénult. Felesége túlélte ugyan a koncentrációs táborbeli borzalmakat, ám azóta súlyos szívbeteg. Kéri ennek rendőrorvosi kontrollját. Textilüzemét 1949-ben maga ajánlotta fel államosításra.

Erdős mentesítési kérelmét 1951. október 16-án megismétli, immár Hajdúhadház, Kossuth u. 25-öt jelölve meg tartózkodási helyéül. Ugyanezen címre érkezik a Budapesti Izraelita Hitközség előljáróságának értesítése arról, hogy nevezetteket „*készek vagyunk valamely vidéki szeretetotthonunkba befogadni*”.

Cziráki Ferenc rendőr százados, a BM Kitelepítési Osztályának vezetője úgy kegyeskedik engedélyezni 1951. december 7-én Erdős Sándor és neje részére a Tokaji Izraelita Szeretoththonba való átköltözést, hogy „*leánya Veronika a kitelepítés helyén, Hajdúhadház községben marad továbbra is*”.

„Hajdú-Bihar Megyei Rendőr Főkapitányságnak, Debrecen

Esedezem a debreceni szeretetházba való felvételünkért. Szörnyű nyomorban élünk. Férjem 67 éves, életveszélyes állapotban a klinikán fekszik. Súlyos műtéten ment át. Lányom jobb karja [az 1944-es] deportálásban szerzett gyermekbénulás következtében béna és ezáltal munkaképtelen. Én meg súlyos szívbajt szereztem hasonlóképpen a deportálásban. Egyetlen fiamat elveszítettem, nem jött vissza a deportálásból.

Pénzünk nincsen, éhezünk. Téltre fát nem tudunk venni. Múlt telet fűtetlen szobában töltöttük és ezáltal lányom lába megfagyott, [emiatt] hosszú ideig a klinikán feküdt. Könyörgöm, mentsenek meg az éhhaláltól és vegyenek fel bennünket a szeretetházba.

Erdős Sándorné

Hajdúhadház, Nagy Sándor József u. 6. sz.”

(Forrás: Gyarmati György írása a Történeti Levéltár dokumentumai alapján)

1. Óra címe, témája:

A LÁGER HÉTKÖZNAPJAI (KÉPREGÉNY KÉSZÍTÉSE)

Az óravázlat alternatív programot kínál a tanároknak. A variációk az „Óra menete” részben A), B) és C) jelzéssel vannak ellátva.

2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 12. évfolyam

3. Foglalkozás típusa: tantermi tanóra

4. Előző történelemórai tananyag témája: A második világháború – tanév eleji ismételés

5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret?

Olyan osztályoknak ajánlom, akik jól tudnak csoportban dolgozni, önállóak, és fontos számukra a kreativitás, az önkifejezés.

A munkatáborok (GUPVI, GULAG) fogalma és funkciója. A képek előzetes letöltése.

6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: A személyesség, átélhetőség lehetőségének megteremtése, gyakorlása, kommunikáció, képolvasás, a kreativitás és kritikai gondolkodás erősítése.

7. Ráhangolás, célkitűzés módszere, tartalma, instrukciók: Fényképek kivetítése.

8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: A produktum megbeszélése.

9. Mellékletek vannak? Fényképek a lágerletről.

10. Az óravázlat szerzője: Jakab György

Az óra menete		Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhangolódás 1/A	Tanári felvezető kérdések: <i>Melyek az alapvető létszükségletek? Mit jelent nehéz körülmények között élni?</i> <i>Mi jut eszetekbe arról, hogy kényszersmunka, munkatábor? Mit tudtok a munkatáborokról?</i> <i>Véleményetek szerint miben különbözhet a polgári életformától a munkatábori élet?</i> <i>Gyűjtsetek három alapvető különbséget és három alapvető hasonlóságot!</i> <i>Beszélgétek meg az alábbi kijelentéseket!</i> „Amikor elvittek a munkatáborba, minden összeomlott. Ott már nem lehetett embernek maradni...” „Ha nem lett volna egy otthoni ismerősöm, biztos belehaltam volna...” „Ott is felkelt a nap, enni kellett (ha nem is nagyon volt mit), embernek kellett valahogy maradni a szörnyűségek között.” „Fontos volt a fizikai erő, de nem mindig a legerősebbek maradtak életben.” Kérdések, feladatok: <i>Fogalmazzatok meg a saját szavaitokkal, hogy miről szólnak ezek a kijelentések.</i> <i>Véleményetek szerint melyek azok a tulajdonságok, amelyek segítik egy ilyen helyzetben lévő ember túlélését</i>	tábla, projektor...	7'

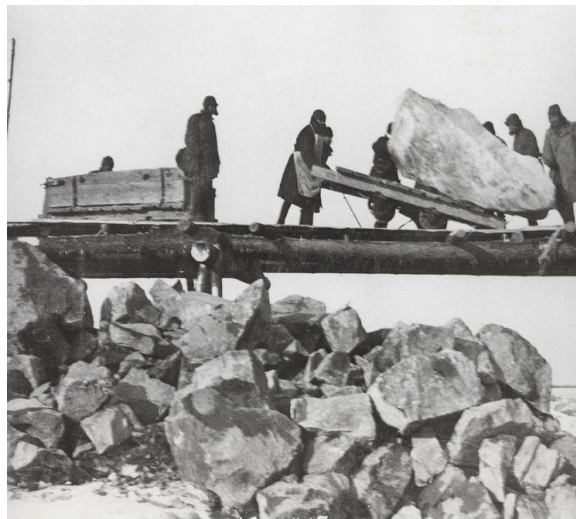
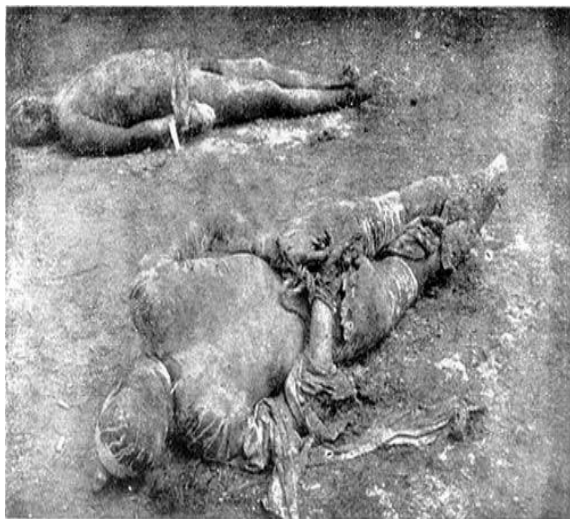
Ráhangolódás 1/B	A tanár kivetít két-három képet az 1. sz. melléklet képeiből. Ötletroham: <i>Egyénileg vagy kisebb csoportokban gyűjtsenek össze minél több információt, ami a képekről eszükbe jut.</i> Lehetséges tanári kérdések: <i>Meséljete a képekről!</i> <i>Mit ábrázolnak a képek?</i> <i>Kik ezek az emberek?</i> <i>Mit csinálnak?</i> <i>Hogyan élnek?</i> <i>Hogyan telik egy napjuk?</i>	1. sz. melléklet, fényképek a GUPVI világról számítógép, projektor	7'
Jelentésteremtés 1/A Képelemzés	Képelemzési gyakorlat. A tanár kivetít egy-egy képet az 1. sz. melléklet képeiből, majd végighalad a 2. melléklet szempontsorán (akár a táblára is fölírhatja). Ez alapján kisebb csoportokban vagy közösen elemzik a kivetített képeket. Amennyiben egy szempont nem fontos, nem értelmezhető, akkor menjenek tovább.	számítógép és projektor 1. sz. melléklet 2. sz. melléklet	20'

Reflexió/A Összefoglalás	A feladat végén közös beszélgetés a képek sokféle értelmezési lehetőségéről, a bennünk lévő képek sokféleségéről. A tanár kivetít egy képet, majd megkéri a diákokat, hogy egyénileg vagy kisebb csoportokban írják, le, hogy mit látnak. Ezután olvassák fel a szövegeket és beszélgessenek arról, hogy miért hasonlók és miért különbözők a felírt képértelmezések.	1. sz. melléklet	8'
Jelentés- teremtés 1/B Képregény készítése	A tanár kivetíti az 1. sz. melléklet képeit. Négy-öt fős kiscsoportban dolgoznak a diákok. Feladat: A csoportok válasszanak ki legalább négy képet. Tegyék azokat nekik tetsző sorrendbe, majd a képekből képaláírások segítségével készítsenek képregényt. A csoport egyik tagja olvassa fel az adott sorszámú képhez készített képregény-szöveget. Tanár: <i>A kivetített képeket tetszés szerinti sorrendbe rakva készíttetek képregényt! Találjátok ki a történetet, majd adjatok címet neki, és írjátok a képek alá szövegeket, akár párbeszédet is!</i>	1. sz. melléklet számítógép, projektor	20'
Reflexió/B Összefoglalás	A produktumok közös megbeszélése és értékelése. A diákok „védjék”, indokolják meg a létrehozott alkotást. Beszélgetés arról, hogy miért lettek különbözőek a képek által motivált történetek.	számítógép, projektor az 1. sz. melléklet képeinek kivetítése a diákok munkáinak	8'

		megfelelően	
Jelentés-teremtés 1/C Képregény készítése	Képregény rajzolása: <i>Életképek a munkatáborban</i> A diákok egyénileg vagy kisebb csoportokban dolgoznak. Feladatuk az, hogy rajzoljanak négy-öt képkockából álló képregényt. Adjanak címet is a képsorozatnak. A képregény lehet szöveges is, de az is elfogadható, ha csak a képeket rajzolják le. Amennyiben a korábbi beszélgetés erre módot ad, érdemes személyesebb megfogalmazású feladatot adni: - <i>Egy napom a munkatáborban</i> - <i>Ébredés</i> - <i>A munka neheze</i> - Baráti segítségnyújtás - <i>Álmok és vágyak</i>		20'
Reflexió/C Összefoglalás	A produktumok közös megbeszélése és értékelése. A diákok „védjék”, indokolják meg produktumaikat. Beszélgetés arról, hogy miért lettek különbözőek a képek által motivált történetek.	számítógép, projektor az 1. sz. melléklet képeinek kivetítése a diákok munkáinak	8'

		megfelelően	
Jelentésteremtés 2. A túlélés szabályai	A tanár kivetíti a 3. sz. melléklet szövegét. Kisebb csoportokban, majd közösen beszéljék meg a Placid atya által megfogalmazott szabályokat. Tanár: <i>Olvassátok el és értelmezzétek a szöveget! Fogalmazzátok meg példák segítségével, hogyan szolgálják a túlélést ezek a szabályok. Mennyire lehetnek érvényesek ezek a szabályok más – kevésbé nehéz – helyzetekben? Tudnátok-e példát mondani a saját életetekből arra, amikor nehéz helyzetben voltatok? Hogyan sikerült úrrá lenni ezen a helyzeten? Milyen elvek segítettek a túlélésben?</i>	az 1. sz. melléklet képei számítógép, projektor	10'

1. sz. melléklet: 9 fénykép

2. sz. melléklet: Szempontok a képelemzéshez

A tanár kivetít 2–4 képet. A felsorolt szempontok közül néhányat megvitatnak.

Lehetséges szempontrendszer

- Mikor és hol készült?
- Milyen körülmények között készült?
- Milyen technikai eszköz közvetítésével készült?
- Milyen anyagra készült?
- Mennyiben tekinthető „eredetinek”?
- Hány darab készült belőle?
- Mi jellemzi a forrás társadalmi környezetét?
 - ✓ Ki készítette (személy vagy intézmény)?
 - ✓ Ki(k)nek készült?

2. Belső forráselemzés

- Milyen célból készült? Mi a funkciója?
- Milyen ismert (történelmi) eseményre vonatkozik?
- Mit ábrázol (tényszerűen leírva a látottakat)?
- Kik lehetnek a szereplők?
- Mit tudhatunk róluk – arckifejezésük és testtartásuk alapján?
- Mit tudhatunk meg az adott forrásból a személyekről, illetve az adott eseményről?
- Milyen előzményei lehetnek a bemutatott szituációnak?

- Milyen érzések, emberi vonatkozások tükröződnek az adott forrásban?
- Mire utal? Mit sugalmaz? Vélhetően milyen hatást kívántak elérni vele?
- Mihez hasonlítható?
- Milyen hatása lehetett keletkezése pillanatában?
- Hogyan hat ma? Mit tudunk és gondolunk az akkori eseményekről, a képen látható személyekről?

1. Óra címe, témája: MÚZEUMPEDAGÓGIAI ÓRA ELŐKÉSZÍTÉSE: MALENKIJ ROBOTTAL KAPCSOLATOS HELYTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS MEGTEKINTÉSÉNEK ELŐZMÉNYE Idegen ég alatt – Orosz földön meggyötörve. A Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának kiállítása vagy az országjáró Lägerjártat vagonjának felkeresése, vagy az 5 roll-upból álló Malenkij kiállítás anyagának iskolai megtekintése (képek a 6. sz. mellékletben), az utóbbiról információ kérhető a TTE irodájában.
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 9–12. évfolyam
3. Foglalkozás típusa: tantermi tanóra; társadalomismereti vagy történelem-, vagy etika- vagy osztályfőnöki óra
4. Előző történelemórai tananyag témája: Nem kötődik.
5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret? Feladatkártyák nyomtatása, szétvágása. A mellékelt 7 db fénykép és a térkép nyomtatása. Saját gyűjtésből fotók tetszőleges témában, az osztálylétszámnak megfelelő számban.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: Szövegértés, kooperatív tanulás, IKT-eszközök használata, információgyűjtés és -rendszerezés, csoportban együttműködés.
7. Ráhangolás, célkitűzés módszere, tartalma, instrukciók: Helyszíni látogatás lehetősége.
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: Személyes vélemények megfogalmazása.
9. Mellékletek: Fotók, térkép.
10. Az óravázlat szerzője: Nagy Márta

Az óra menete	Tevékenység	Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhangolás 1.	A tanár az első mellékletben szereplő képek mellett sok képet elhelyez a földre, és megkéri a diákokat, válasszanak egyet maguknak. A képek lehetnek bármilyen témájúak: nyaralás, sport, iskola stb. Legyenek pozitív kisugárzásúak. Felhasználhatók az óravázlatok közt a digitális történetmeséléshez megadott fotók is. Optimális esetben tíz képpel több van, mint az osztálylétszám. Tanári kérdés: <i>Miért ezt választottad?</i> Frontálisan: tanulói vélemények megfogalmazása.	1. sz. melléklet: fényképek kinyomtatva, valamilyen színnel körbehúzva és szétvágva, saját gyűjtésből kiegészítve	5'
Ráhangolás 2.	A tanár meghatározza az óra témáját, célját: <i>Személyes sorsokon keresztül megismerni azon civilek életét, akiket Magyarországról elhurcoltak szovjetunióbeli kényszermunkára.</i> Fogalmak tisztázása frontális munkával. Megkér egy diákot, írja fel a táblára (csomagolópapírra) egymás mellé, kis távolságra: <i>kényszermunka, deportálás, lágerélet</i> Megkéri a diákokat, hogy a színnel megjelölt fényképeket helyezzék a megfelelő szavak alá. Kitérhet arra, hogy ezeket többnyire nem választották az	Mágnestábla vagy csomagolópapír, filctoll és ragacsgyurma 1. sz. melléklet: fényképek kinyomtatva, körbehúzva és szétvágva	2'

	előbbi feladatban.		
Jelentésteremtés 1. Videointerjú- részlet megtekintése és értelmezése	Videointerjú-részlet megtekintése előtt a tanár megfigyelési szempontokat ad: <i>Mikor tették ki a német családot az otthonukból?</i> <i>Mi volt a bűnük?</i> <i>Mi lett a büntetés?</i> <i>Hova kerültek el otthonról?</i> <i>Mit találtak otthon, mikor visszatértek?</i> Vetítés után közösen megbeszélik a látottakat.	projektor, számítógép internetkapcsolattal 2. sz. melléklet: videó linkje Nemzeti Emlékezet Bizottsága. Történelmi interjú Fekter Péterné Rettik Máriával. https://www.youtube.com/watch?v=2XUmWAA5WPA videó (0 – 0:43') -ig	3'
Csoportalakítás kooperatív szöveges olvasáshoz	Négy, nagyjából azonos létszámú csoport alakítása, egy-egy lappal a terem négy sarkában, egymástól minél távolabb elhelyezkedve. A csoportban a felelősök kijelölése (pl. életkor alapján: legfiatalabb stb.): riporter, válaszoló, jegyzetelő, időmérő. Az adott link alapján az interneten az interjúszöveg megnyitása. <i>Írjátok be a keresőbe: Kliebert Józsefné Zeier Anna</i> – a tanár felírja a nevet a táblára <i>Válasszátok ki a legelső sulinetes oldalt!</i>	3. sz. melléklet: Kliebert Józsefné Zeier Anna (Babarc) interjúlinkje http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag/nemzetisegek/nemetek/kiskassa/messze_voltam_en_fogsagban_nagy_oros_zorszagban/ 4 db laptop tábla	4'

	<i>Olvassátok el az interjút Kliebert Józsefné Zeiert Annával!</i> <i>Ezt az interjút alapul véve válaszoljatok a kérdésekre!</i> A tanár kiosztja a feladatkártyákat. (Lassú internetkapcsolat esetén a tanár előzetesen letölti és pendrive-ra másolja az interjút. Optimális esetben a rendszergazda feltölti a négy interjút a laptopokra).	4. sz. melléklet: feladatkártyák, melyet előzetesen nyomtatni és szétvágni szükséges	
Jelentésteremtés 3. Interjúelemzés	Az adott link alapján az interneten az interjúszöveg felolvasása az előzetes megbeszélésnek megfelelő szereposztásban. A témához információk kijegyzetelése, emlékeztető összeállítása. Minden csoport egy-egy szempontot dolgoz ki, amelyet feladatkártyán kapnak meg, s plakátot vagy gondolattérképet készítenek hozzá.	Kliebert Józsefné Zeier Anna (Babarc) interjúk laptopon 4 db laptop filc és A3-as papír vagy csomagolópapír a plakátkészítéshez 5. sz. melléklet: feladatkártyák	15'
A tanteremben négy fotó elhelyezése	A csoportmunka közben a tanár a falra erősíti a képeket úgy, hogy a hozzá tartozó plakátokat melléjük lehessen helyezni	1. sz. melléklet: a fényképeket A4-es méretben szükséges előzetesen kinyomtatni. mágnes, ragacsgyurma – a helyi körülményektől függően	0

Jelentésteremtés 4. Beszámolóval	A csoportok a képekhez elhelyezik plakátjaikat. Kooperatív tanulási módszerek közül a „kiállításlátogatás” alkalmazása. Az eredeti csoportok egy-egy tagja gyümölcs- vagy állatnevet kap, pl. agár, buldog, csau-csau, dán dog. Ugyanazt a kutyanévet ismétlődően kapják, mivel négyenél többen vannak. Új csoportok jönnek létre az azonos állatnevekből és helyezkednek el egy-egy plakátnál. Az új a), b), c), d) csoportok közösen nézik meg a plakátokat, mindig az az előadó, aki a saját plakátjához ért, a többiek hallgatják. Ha ketten viselik ugyanazt az állatnevet, akkor kiegészítik egymást. Kétpercenként a tanár közli, hogy forgás, ekkor a csoportok a következő képhez mennek.	az 1. sz. melléklet fényképei és a diákok által készített plakátok mágnes, ragacsgyurma – a helyi körülményektől függően	10'
Reflexió	Az elhangzottak alapján kötetlen beszélgetés, gondolatok és érzelmek, személyes vélemény megfogalmazása frontális keretek között.		4'
Következő feladat előkészítése	A múzeumlátogatás vagy a roll-upokat megnéző óra előkészítése. Tanári közlések frontálisan.	5. sz. melléklet: roll-upok látványterve, fénykép órai használatukról	2'

1. melléklet: Fényképek

I. A begyűjtés körülményei. Az utazás

II. Lágerkörülmények

Tisztálkodás, egészségügyi problémák, táplálkozás

III. Munkakörülmények

IV. Kapcsolatok egymással, a helyiekkel, az otthoniakkal. Hazatérés

A képek forrásai:

1. kép:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag/nemzetisegek/nemetek/bp_obuda/braunhaxlerek/pages/braunhaxler_09_obuda_de.htm

2. kép

https://www.google.hu/search?hl=hu&site=imghp&tbm=isch&source=hp&biw=1366&bih=648&q=malenkij+robot&oq=malenkij&gs_l=img.1.0.35i39k1j0l3j0i24k1l6.651.8440.0.11289.13.11.2.0.0.0.383.1676.1j7j0j2.10.0....0...1.1.64.img..1.12.1708.0..0i10k1j0i30k1..JBqX-hThso#imgsrc=ShovEDzYFzZP5M:

3. kép: <http://bacsmegye.hu/kiskunhalas/2016/10/malenkij-robottal-szembesulnek-a-diakok#>

4. kép:

https://www.google.hu/search?hl=hu&site=imghp&tbm=isch&source=hp&biw=1366&bih=648&q=malenkij+robot&oq=malenkij&gs_l=img.1.0.35i39k1j0l3j0i24k1l6.651.8440.0.11289.13.11.2.0.0.0.383.1676.1j7j0j2.10.0....0...1.1.64.img..1.12.1708.0..0i10k1j0i30k1..JBqX-hThso#imgsrc=umq2iVvYMj1kBM:

5. kép:

<https://images.search.yahoo.com/yhs/search?p=malenkij+robot&fr=yhs-iba-1&hspart=iba&hsimp=yhs-1&imgurl=http%3A%2F%2Fwww.nyest.hu%2Fmedia%2Fa-malenkij-robot-hungarikum-1.jpg%3Flarge#id=1&iurl=http%3A%2F%2Fwww.nyest.hu%2Fmedia%2Fa-malenkij-robot-hungarikum-1.jpg%3Flarge&action=click>

6. kép:

https://www.google.hu/search?hl=hu&site=imghp&tbm=isch&source=hp&biw=1366&bih=648&q=malenkij+robot&oq=malenkij&gs_l=img.1.0.35i39k1j0l3j0i24k1l6.651.8440.0.11289.13.11.2.0.0.0.383.1676.1j7j0j2.10.0....0...1.1.64.img..1.12.1708.0..0i10k1j0i30k1..JBqX-hThso#imgsrc=qmdt4_1GDJ03XM:

7. kép: <https://elekfoto.com/2013/09/01/eleki-iskolai-eletkepek-az-1920-30-as-evekbol/>

8. kép: <http://www.beszedesmult.hu/galeria/20150619/korabeli-kepek-gyujtemenye>

2. melléklet: Nemzeti Emlékezet Bizottsága videólinkje. Történelmi interjú Fekter Péterné Rettik Máriával (0:48')

<https://www.youtube.com/watch?v=2XUmWAA5WPA>

3. melléklet: Kliebert Józsefné Zeier Anna (Babarc) interjúlinkje:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/kiskassa/messze_voltam_en_fogsagban_nagy_oroszorszagban/

4. melléklet: Feladatártyák

A) csoport

Keressétek ki azt a részletet Kliebert Józsefnéval készült interjúból, amely válaszol következő kérdésekre!

- Hogyan zajlott a „begyűjtés”?
- Milyenek voltak az utazás körülményei?

B) csoport

Keressétek ki azt a részletet Kliebert Józsefnéval készült interjúból, majd válaszolj a következő kérdésekre!

- Mit tudtál meg a lágeréletről?
- Milyen volt a tisztálkodás?
- Milyen egészségügyi problémák adódtak?
- Milyen volt a táplálkozás?

C) csoport

Keressétek ki azt a részletet Kliebert Józsefnével készült interjúból, amely válaszol a következő kérdésekre!

- Milyenek voltak a munkakörülmények?
- Volt-e szabadidejük?

D) csoport

Keressétek ki azt a részletet Kliebert Józsefnével készült interjúból, amely válaszol a következő kérdésekre!

- Milyen volt a foglyok kapcsolatok a helyiekkel, illetve egymással?
- Mit tudtak az otthoniakról?
- Hogyan zajlott a hazatérés?

5. sz. melléklet: Roll-upok felhasználása tanórán

(*Képek forrása:* BN magántulajdona)

A szovjet rabszolgamunka rendszerét, munkatáborok hálózatát jelenti; büntetőtáborokat, átmeneti táborokat, női táborokat, gyermekek táborát, köztörvényes és politikai foglyok közös táborát, éhhalált, verést, fagyhalált, kinszenvedést, kilátástalanságot, szibériai hideget, nem megfelelő öltözetet, végtelen erdőseget, hőmezőt, nyáron rovaroktól hemzsező mocsarat, orvosi ellátás hiányát, borzalmas higiéniai körülményeket, az örök és köztörvényesek brutalitását, stb., stb.

Egyénre szabott bírói ítélettel 3-5-8-15-20 évre kerültek ide a rabok. Sokan koncepciós perek áldozataiként.
ГУЛАГ: Главное управление исправительно-трудовых лагерей

A Javítómunka-táborok Főigazgatóságának fő célja a munkaerő biztosítása az irreális ötéves tervek megvalósításához. Ingenymunkások kellett a faktiermeléshez, a bányászathoz, az erőltetett iparosításhoz, a természet átalakításához, az erőműépítésekhez, stb.

A táborok rendszerének célja Sztálin politikai ellenfeleinek likvidálása is, legyenek azok értelmiségiek, a cári korszak uralkodó osztályának tagjai, szakszervezeti tagok, papok, hívők, másként gondolkodók, kommunisták, bárki, akire az épen hatalmon lévő felső pártvezetés gondolt.

GUPVI - Hadifogoly- és Internálótáborok Igazgatósága

A Magyarországról elszállított civilek és hadifoglyok a GUPVI táboraiba kerültek 1939-ben Lengyelország megszállásakor Berija népbiztos elrendelte a hadifoglyok és külföldről internáltak táborhálózatának felállítását.

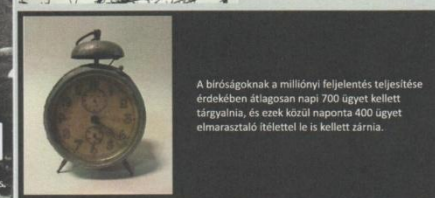

Vagy odjítam volna az oszom szegyébe
(Tudom, hogy Zala a néve)
hoggy semmikor, semmire, semmikeppen
nem cserekék vele?
Fáldy György

1 200 000 ember adatait tartotta nyilván a politikai rendőrség Szovjet mintára és ellenőrzéssel hozták létre 1945-ben az ÁVO-t, az Államvédelmi Osztályt a BM keretében, majd 1948-ban az ÁVH-t, az önálló Államvédelmi Hatóságot. Az ÁVH több ezer alkalmazottja a folyamatos félelemben tartás eszköze lett

Mindenről adatokat gyűjtöttek, majd állami titokká nyilvánították. A véltetben legsikeresebb iparág, a szövedőtermelés (és túlermelés) adatai ugyanúgy titkosak voltak, mint az, hogy kiket őriztek a kerfések mögött.

A bíróságoknak a milliányi fejeletetés teljesítése érdekében átlagosan napi 700 ügyet kellett tárgyalnia, és ezek közül naponta 400 ügyet elmarasztaló ítélettel le is kellett zárnia.

Az internálás intézménye, 1945-1953

Internálásra nem valamilyen cselekedet, nem valamilyen elkövetett bűn miatt kerültek az emberek, hanem a hatóság vélelmzése miatt. Internáltak pl. a nemesi szármás miatt, vagy, mert a szőlő gyűjtőaladosok voltak, ok lehetett a horthysta katonatiszt múlt, vagy a szocializmusra tartott kapcsolat is ...

Josef Ringhoffer alkotásai

A tiszalóki internálótáborról készült makett

Több nagyipari beruházás megvalósítását internálótáborokban folyó rabmunkára alapozták. A tiszalóki vízierőmű építkezéséhez a rabokkal ásták ki a Tisza új medrét.

Majdnem minden megyeszékhelyen és több nagyvárosban voltak internálótáborok, Kistarcsán (Budapest közelében) 18 ezren szenvedtek egyszerre.

A raborsz kopaszra nyírással kezdődött, majd rácsalók és poloskák között folytatódott a 70 férőhelyes szobákban. Fűdést, tiszta fehérneműt csak havonta egyszer biztosítottak.

Budapest, Andrássy út 60. Az ÁVH hírhedt börtönében kialakított múzeum nincsen, a pinakoriában

Munkatáborok Magyarországon

Recsk

1. Óra címe, témája: CIVILEK OROSZ „HADIFOGSÁGBAN” Témája: egy iskolai emléknapi előkészületei
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 9. évfolyam
3. Foglalkozás típusa: informatika tantermi tanóra, évfordulóhoz köthető, 2 × 45 perc
4. Előző történelemórai tananyag témája: Nem kötődik.
5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret? Prezentációkészítést már elsajátított osztály. A program letöltése előtt a rendszergazdával szükséges tisztázni annak feltételeit.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: Kommunikáció, információgyűjtés és rendszerezés, digitális kompetenciák, lényegkiemelő képesség, vizuális kompetenciák fejlesztése és érzelmi tanulás.
7. Ráhangolás, célkitűzés módszere, tartalma, instrukciók: Közös alkotás, amely a megemlékezés háttérét adhatja.
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: A prezentáció felépítése, a technikai megoldások értékelhetők informatika tárgyból.
9. Mellékletek: Feladatártyák, kép.
10. Az óravázlat szerzője: Vargáné Magusics Erika

Az óra menete	Tevékenység, módszer	Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhangolódás 1.	Tanári kérdés megfogalmazása a helyi körülményektől függ. <i>Milyenek voltak az iskolai emléknapiak a korábbi iskolában? Mennyire mozgatták meg ezek a diákokat? Vagy: Mi a véleményetek az iskolarádióban hallható iskolai ünnepségekről? Mennyire hatásosak ezek?</i> Frontális beszélgetés.		2'
Ráhangolódás 2.	Tanári közlés: <i>Fontos, hogy egy-egy eseményre ráhangolódjunk, felkészüljünk, ebben segíthet egy jó plakát. Ma lesznek, akik plakátot készítenek.</i> <i>Tudunk készíteni közösen olyan bemutatót, ami vizuális élményt is nyújt, vannak benne effektek, van hangja, informatív és rövid?</i> Frontális beszélgetés arról, milyen is egy jó bemutató egy iskolai műsorban, milyen a figyelemfelhívó plakát. Tanári közlés: <i>A mai óránk célja, hogy készítsetek párban egy olyan prezentációt, ami megfelel ennek a célnak, vagy készítsetek látványos plakátot, esetleg szórólapot vagy szófelhőt. A módszer szabadon választható, témája a civilek elhurcolása kényszermunkára.</i>		2'

Jelentés-teremtés 1. feladatok elvállalása	Feladatkielölés: <i>A prezentációkészítők közt a kivetített elemek kidolgozására kérünk jelentkezőket.</i> (Lehet egyénileg és párban is dolgozni.) Frontálisan tisztázzák a minimális betűméretet és egyéb feltételeket: a diáknak tartalmazni kell szöveget, képeket, esetleg táblázatot, ábrát, diagramot, vetítési beállításokat (animációk, áttűnések, időzítés), a források megnevezését. Akik plakátot vagy szórólapot akarnak tervezni, azok megismerkednek a Microsoft Publisher 2017 programmal. (Szükséges a letöltése.) Inspirációs alpnak mutassuk meg a csoport tagjainak Baký Péter: „<i>Malenkij</i>” robot című festményét. Szófelhőt készítk a Tagul használatát próbálhatják ki.	1. sz. melléklet: feladatok kivetítve a csoportok számára projektor és számítógép Microsoft Publisher 2017 program Tagul 2. sz. melléklet: Baký-festmény	5'
Jelentés-teremtés 2.	Javasolható kulcsszavak: malenkij robot, GUPVI, Szovjetunióba hurcoltak, kényszermunkatáborok Kolima, fehér-tengeri csatorna. Plakátot készítk: keresik az isnspirációs anyagokat, majd feltöltik őket a közös tárhelyre. Prezentációt készítk: ha a diákok párban dolgoznak, egyikük folyamatosan keresi a forrásokat, megbeszéli a találatokat, a másik tag készíti a prezentációt a találatok alapján.	laptopok, internetes kapcsolat, kamera vagy fényképezőgép kulcsszavak a táblára írva diákok által használható közös tárhely	25'

	A tanár ellenőrzi, hogy nincs-e nagyobb arányú lemaradás valamely csoportnál. Ha szükséges, besegít.		
Jelentés-teremtés 3.	Prezentációt készítő: az elkészült feladatok összeillesztése. Szükség esetén az anyag technikailag (pl. effektek) egységesítendő. Több változatot is lehet készíteni. Ha erre nem elegendő a kicsöngetésig rendelkezésre álló idő, akkor házi feladat a befejezés és a feltöltés. Közben azok, akik addig a hanganyag kikeresésével voltak elfoglalva, elkészítenek egy kérdőíves felmérést annak a vizsgálatára, hogy melyik változat fogja elnyerni a legnagyobb tetszést. Javasolható a Survey Monkey ingyenes változata, amelyik bejelentkezés után érhető el.	laptopok, internetes kapcsolat kérdőívkészítés linkje: https://www.surveymonkey.com/user/sign-up/?ut_source=anonweb&ut_source2=sem-lp-5	5'
Reflexió	Az elkészült alkotásokat valamilyen közösségi felületen közzétesszük (Facebook-oldal, blog, és like-oltatjuk).	laptopok, internetes kapcsolat	3'
Ráhangolás a 2. órára	A plakátkészítők kiemelnek egy-egy képet az inspirációs anyagból, bemutatják, és megindokolják választásukat.	korábbi óra diákanyagai projektor számítógép	5'
Jelentés-teremtés 1.	A tanár felhívja a figyelmet arra, hogy az effektek elterelhetik a figyelmet a mondanivalóról. Értékeljék ezt is a saját, illetve a többiek munkájában.	korábbi óra diákanyagai projektor számítógép	30'

	Az elkészített anyagok bemutatása. Ha több plakát készült, annak kiválasztása, melyiket javasolják kinyomtatni.		
Reflexió	Annak megvitatása, mennyire sikerült az első óra elején kitűzött célt megvalósítani, milyen nehézségek voltak, kié volt a legsikeresebb produktum, ki mit tett hozzá a feladat elkészítéséhez. Az első órán elkészített kérdőív kérdéseinek ismételt feltevése, de a válaszokat kézfelemeléssel kell jelezni. Mi a véleményük a kétféle módszerről? Mikor érezték magukat jobban? Mi befolyásolta döntésüket? Kinek változott a véleménye, és miért? Ki szavazott másként, és miért? Mi a hatásosabb? Ugyanaz a plakát dömpingben, vagy jobb, ha többféle formában jelenik meg az információ.	korábbi óra diákanyagai a közvélemény- kutatásról projektor számítógép	13'

1. melléklet: Feladatok

1. A címoldal és a záróoldal, stáblista kitalálása.
2. Forgatás vagy fényképezés arról, ahogy dolgozik az osztály, és ennek egy percre való összevágása.
3. Aláfestő zene kiválasztása.
4. GULAG, GUPVI, malenkij robot szavak jelentése, hasonlóság, különbség.
5. Tábori életkörülmények, munka, éghajlat bemutatása.
6. Svábok elhurcolása malenkij robotra – rendeletek, általánosság.
7. Svábok elhurcolása malenkij robotra – egyéni sorsok, visszaemlékezések.
8. Térképen annak a bemutatása, hogy a svábokat milyen útvonalon hurcolták el.
9. Miért gyűjtötték össze az embereket a Vörös Hadsereg katonái Budapest ostroma után és mi lett a sorsuk?
10. Egyéni sorsok, visszaemlékezések Budapest ostroma után.
11. Szolyva – mit szimbolizál ez a szó? Mi zajlott ott 1944–45-ben?
12. Mutassa be térkép segítségével azt az útvonalat, amelyen a magyarokat Szolyvára, majd tovább hurcolták.
13. Erdélyi sorsok.
14. Őrzik az emléküket – szobrok, emléktáblák.

1. melléklet: Baky Péter festménye: „*Malenkij*” robot, vegyes technika, 2017

1. Óra címe, témája: A „MALENYKIJ ROBOT” KÁRPÁTALJÁN
2. Iskolatípus, évfolyam: középiskola, 11–12. évfolyam
3. Foglalkozás típusa: tantermi tanóra
4. Előző történelemórai tananyag témája: Magyarország a második világháború időszakában vagy a határon túliak helyzete.
5. Szükséges-e előkészítés, speciális előzetes ismeret? Igen. A feladatkártyák kinyomtatása. Az egyik feladat megoldása néhány tanulótól a Google Maps használatának ismeretét várja el.
6. Kiemelten fejleszteni szándékozott kompetenciák: Szövegértés, kommunikáció, topográfiai kompetenciák.
7. Ráhangolás, célkitűzés módszere, tartalma, instrukciók: Vicc elmondása.
8. Reflexió, értékelés módszere, tartalma: Határon túliak sorsközösségének felismerése.
9. Mellékletek: 1. PPT (Malenykij robot Kárpátalján: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Malenykij_-_robot_K%C3%A1rp%C3%A1talj%C3%A1n_vegl.ppsx) 2. Feladatkártyák, 7 db
10. Az óravázlat szerzője: Badó Margit és Kardos Éva

Az óra menete	Tevékenység, módszer	Szemléltetés, eszközök	Idő
Ráhangolás 1.	Ismeritek a viccet a munkácsi cipészről? - Az Osztrák–Magyar Monarchiában születtem. Cipőkészítést tanultam. Ezért a csehszlovák hadsereg számára is dolgozhattam. A Magyar Királyság is megrendelőm lett. A Szovjetunióban nem lehetett saját műhelyem, gyárban dolgoztam. A nyugdíjat már Ukrajnában költöm el. - Miért költözött ennyit Kovács úr? - Dehogyan költöztem én, ki sem mozdultam ebből a lakásból.		2'
Ráhangolás 2.	Kárpátalja – Kárpátokon túli terület Milyen szempontú a megközelítés? A tanár megkér egy diákot, hogy írja fel az évszámokat és mellé az ország nevét. Melyik országhoz tartozott Munkács 1867–1918, 1920–1939, 1939–1944, 1945–1991 között és 1991-től.	tábla, filctoll vagy kréta projektor 1. sz. melléklet: PPT (Malenykij robot Kárpátalján: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Malenykij_robot_K%C3%A1rp%C3%A1talj%C3%A1n	5'

	Tanári közlés: <i>A mai órán ezzel az időszakkal fogunk foglalkozni – bekarikázza az 1944-es és 1945-ös évszámot, és kivetíti Kárpátalja térképét.</i>	vegl.ppsx) 1. sz. dia térkép	
Jelentés-teremtés 1.	Frontális tanári közlés: Csoportokban fogtok dolgozni. Öt csoportnak: <i>Prezentáláshoz ti fogjátok mondani az ismertető szövegeket. Ehhez megkapjátok a forrást, készítetek vázlatot, hogy el tudjátok mondani. Válasszatok szövegíró és időmérőt!</i> Átadja az A), B), C), D), E) csoportok feladatlapjait. Egy csoportba olyan önkéntes diákokat kér, akik szeretnek térképen dolgozni, az F) csoportba olyanokat, akik már használták a Google Mapst. G) csoport	2. sz. melléklet: szövegek forrása 3. sz. melléklet: feladatlapok A–G középiskolai történelematlasz okostelefon vagy számítógép internettel Google Maps	6'
	A diákok csoportokban dolgoznak. Menet közben megnézik azt a diát, amelyiknek majd a „szinkronhangjai” lesznek. A tanár ellenőrzi, hogy megértették-e a feladatot.	2. sz. melléklet: feladatlapok A–G füzet középiskolai történelematlasz okostelefon vagy számítógép internettel Google Maps	6'
Jelentés-teremtés	Prezentáció közben minden csoport a saját szövegét és megoldását ismerteti, amikor kivetítik az érintett diát.	az előbbi feladatmegoldásai projektor számítógéppel	11'

2.	A parancsot és a határozatot a D) csoport tagjai fel is olvassák, majd ismertetik a hozzá tartozó elemzést. A tanár ellenőrző kérdése: <i>Miért bántak ilyen rosszul a szovjet hatóságok a magyarokkal?</i> A táblára felírhatja az etnikai tisztogatás és a kollektív bűnösség szavakat, és kéri, hogy mondjanak rá példákat.	tábla, kréta 1. sz. melléklet: PPT (Malenykij robot Kárpátalján: http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Malenykij_robot_K%C3%A1rp%C3%A1talj%C3%A1n_vegl.ppsx) 1. sz. dia: térkép – A) csoport 2. sz. dia: a kormányzók fotói – A) csoport 3. sz. dia: Árpád vonal – B) csoport 4. sz. dia: csehszlovák–oroszlézfogás – C) és E) csoport (kongresszusról) 5. sz. dia deportálás – D) csoport 6–7. sz. dia: szolyvai emlékpark, illetve könyv – D) csoport 8. sz. dia: Kárpátalja területe a háború után (térkép) – E) csoport	
Jelentés-teremtés 3.	F) és G) csoport feladatainak, megoldásainak megismerése. A feladatot atlaszban és kivetítve is bemutatják. A diákok egyénileg, saját középiskolai történelematlaszukban követik a megoldásokat.	középiskolai történelematlasz okostelefon vagy számítógép internettel Google Maps projektor	6'

Reflexió	Tanári kérdés: <i>Mit gondoltok, hány olyan település volt Kárpátalján, ahonnan összegyűjtötték a hadköteles személyeket?</i> A választ a diákok a füzetbe írják. (110) <i>Hány személyt vettek nyilvántartásba? A választ a diákok a füzetbe írják. (Kb. 22 ezer.)</i> Frontális beszélgetés az alábbi kérdésekről: <i>Miért volt erre szükség? (Hogy ne alakuljon ki fegyveres ellenállás a megszálló szovjetekkel szemben.)</i> <i>Mi várt azokra, akik nem jelentkeztek időben? (Hadtörvényszék.)</i> <i>Miben közös a Kárpátalján élő magyarok és németek sorsa a Felvidékiekkel? (A kollektív bűnösség elvének alkalmazása, terület elcsatolása pl. a dunai hídfő.)</i>	füzet	9'
-----------------	--	-------	----

1. sz. melléklet: Malenykij robot Kárpátalján (PPT): http://tte.hu/wp-content/uploads/2017/05/Malenykij_-robot_K%C3%A1rp%C3%A1talj%C3%A1n_vegl.ppsx

2. sz. melléklet: Szövegek forrása

Dupka György (szerk.) : Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott halottak. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016. 159–189. oldal.

Dupka György: A mi Golgotánk. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.15–57. oldal

Dupka György – Alekszej Korszun: A „malenkij robot” dokumentumokban. Kárpátaljai Magyar Könyvek 83. Ungvár–Budapest, 1997.

Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól (1944–1946). (Szerk.: Dupka György) Ungvár–Budapest, 1993.

3. sz. melléklet: Feladatkartyák

A) csoport

Kárpátalja mint Magyarország része 1939–1944 (1., 2. dia)

Kárpátalja területe 1939–44 között ismét Magyarország szerves része volt. A közigazgatásban ekkor újból a vármegyerendszert alkalmazzák – Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros vármegye területén, illetve a ruszinok által lakott hegyvidéken létrehozzák az Ungi, Beregi és Máramarosi Közigazgatási Kirendeltségeket, melynek élén kormányzói biztos állt (1939–1940 – báró Perényi Zsigmond; 1940–1941 – Kozma Miklós; 1941–1944 – Tomcsányi Vilmos Pál; 1944 – Vincze András). A hivatalos nyelv ezeken a területeken a

magyar mellett a ruszin volt.

A magyar hatóságok sokat tettek a kárpátaljai népesség életviszonyainak javításáért. Ungváron külön hivatalt létesítettek, melynek feladata a lakosság számára megfelelő munkaalkalmak létesítése volt. Megszervezték a „hegyvidéki akciót”, mellyel a hegyvidéki ruszin lakosság gazdasági életkörülményeit javították.

1941-ben Kárpátalja felvonulási területté vált a Szovjetunió ellen. A frontvonalak közeledtével a háborús helyzet éreztette hatását a mindennapokban is. A szovjetek diverzáns⁶ csoportokat dobtak le a Kárpátokban. 1942. január elején dobják le ejtőernyővel az első partizáncsoportot⁷ Oleksza Borkanyuk vezetésével, és megkezdődnek a rendszeres partizánharcok. A magyar hatóságok a partizánok tevékenységére reagálva részben szigorú intézkedéseket hoztak, részben továbbra is próbálták fenntartani a nyugodt, polgári élet látszatát.

1944 áprilisában hadműveleti területté nyilvánították Kárpátalját. 1944 tavaszán a magyarországi zsidók deportálása Kárpátalján kezdődött meg először. 1944. július 30-án betiltották a pártok tevékenységét a területen. Egyre rosszabbá vált az ellátás, a háború kezdete óta a lakosság először érzett igazán szükségét.

B) csoport

Árpád vonal (3. dia)

A Kárpátokban létesített erődrendszer légvonalban is 600 km hosszú. Már 1940-ben elkezdték kiépíteni, a sztáingrádi csata után gyorsították az építkezést. A magas hegységek terepviszonyait jól kihasználó erődrendszer volt, melyet vasbeton szerkezetű tüzelőállásokkal és figyelőkkel erősítették meg. A hegyeken átvezető valamennyi szorost, hágót, átjárót lezárták.

⁶ Felforgató.

⁷ A partizánok feladata az ellenség frontvonala mögé kerülve a kommunikáció megzavarása, az utánpótlási vonalak elvágása és az ellenség figyelmének elterelése volt, néha robbantásokat hajtottak végre. Jó helyismerettel rendelkeztek.

Az Árpád vonal viszonylag hosszú ideig feltartóztatta a Kárpátok előterébe érkezett szovjet csapatokat. Románia kiugrása után, 1944 augusztusát követően értelmetlenné vált a Kárpátok vonalának a védelme, ezért a bekerítés elkerülésére a magyar csapatokat kivonták.

A szovjet Vörös Hadsereg 1944. október 2-án érte el Kárpátalja első települését, Verbiást. Október 26-án foglalják el Ungvárt. A város „felszabadulásáról” Sztálin aláírásával ünnepi napiparancsot adnak ki, amely katonailag fontos hídfőállás elfoglalásáról tesz említést.

A 17. szovjet lövészhadtest Huszt–Nagyszőlős–Beregszász útvonalon, 1944. október 28-án érte el Csap szélső házait, ami után nyomban el is küldték a győzelmi üzenetet a moszkvai főparancsnokságra. Egy heves ellentámadás azonban visszavonulásra kényszerítette a szovjeteket, akik a Latorcáig hátrálva az akkor még szabályozatlan folyó áradása nyomán keletkezett sárba ragadtak. Csapot a magyar–német hadsereg közel egy hónapon át, 1944. november 23-ig védelmezte a szovjet Vörös Hadseregtől.

C) csoport

Kárpátalja sorsa 1944 után (4. dia)

A Szovjetunió és Csehszlovákia 1941-ben és 1943-ban ismét egyezményt írt alá a háború előtti határok elismeréséről. Az 1944. május 8-án megkötött szovjet–csehszlovák egyezmény értelmében a szovjet hadsereg parancsnoksága a hatalmat átadja a csehszlovák kormány londoni delegációjának. A teljhatalmú megbízott Frantisek Nemec volt. Az 1944. október 28-án a vidékre megérkezett küldöttség a továbbiakban mindent elkövetett annak érdekében, hogy megakadályozza Kárpátaljának Szovjet-Ukrajnához történő csatolását. Az általuk felkeresett településeken nemzeti bizottságokat szerveztek, s az 1938 előtti csehszlovák törvényeket kívánták újra bevezetni. Újra életre akarták hívni a cseh agrárpártot, a szociáldemokrata pártot, a cseh kommunista párt helyi alapszervezeteit.

Nemec, a csehszlovák delegátus vezetője felhívta a falvak képviselő-testületei és az említett pártok helyi vezetőit, hogy

november 21-én, Huszton tanácskozást tart, hogy ez a fórum válassza meg Kárpátalja központi irányító testületét és felelőse a települések előjáróit a csehszlovák törvényekre. Mire a rendezvényre sor kerülhetett volna, a magyar férfilakosság nagyobb részét 18-tól 50 éves korig lágerekbe vitették az egyesítés sztálinista híveinek kezdeményezésére.

1944. november 13-án az NKVD és a belügyi csapatok megkezdték Kárpátalja lakosságának „szűrését” és „izolálását”, vagyis a nemkívánatos személyeket egyszerűen elhurcolták. A Moszkvából irányított sztálinisták megszervezték a magyar férfilakosság deportálását.

A Szovjetunió és Csehszlovákia 1945. június 29-én Moszkvában ismét egyezményt írt alá, ebben Csehszlovákia átadja Kárpátalját a Szovjetuniónak.

D) csoport

A magyarok sorsa Kárpátalján (5., 6., 7. dia)

A magyarok és németek deportálást a katonai parancsnok 2. számú parancsa készítette elő.

A katonai parancsnok 2. számú parancsa

1944. november 13.

1. Ez év november 14-től három napon belül a legközelebbi katonai parancsnokságon kötelesek nyilvántartásba vételre jelentkezni azok a volt közkatonák és tisztek, akik a magyar és német hadseregben teljesítettek szolgálatot és Kárpátontúli Ukrajna felszabadított területén maradtak.

Nyilvántartásba kell venni úgyszintén minden német és magyar nemzetiségű hadköteles személyt 18 évtől 50 évig.

2. Az említett időn belül ugyancsak nyilvántartásba vételre kell jelentkezniük azoknak a rendőrségi és csendőrségi hivatalnokoknak és alkalmazottaknak, akik Kárpátontúli Ukrajna magyar megszállása idején töltötték be hivatalukat.

3. A nyilvántartásba vétel csak a katonai parancsnokságon történik, naponta 9 órától este 7 óráig. A nyilvántartásba vétel utolsó napja 1944. november 16. A nyilvántartásba vételre nem hajlandó személyeket őrizetbe kell venni és a háborús idők törvényei szerint felelősségre kell vonni. (Katonai parancsnokság)

Az önként jelentkező férfiakat háromnapos jóvátételi munka helyett a szolvyvai gyűjtőtáborba kísérték gyalog, majd onnét a GULAG vagy GUPVI táborába kerültek. Sokan közülük soha nem tértek haza, a hazatértek többsége pedig nem érte meg az öregkort.

A 4. ukrán front 0036. számú határozata, 1944. november 13.

„...egész sor településen német és magyar nemzetiségű hadköteles személyek élnek, akiket ugyanúgy, mint az ellenség katonáit, le kell tartóztatni és hadifogolytáborba kell irányítani...

b) A német és magyar nemzetiségű hadköteles személyeket, akik Kárpátontúli Ukrajna felszabadított területén élnek, külön csapatokban, listák szerint, konvoj alatt hadifogolytáborokba kell irányítani...”

A Szovjetunió számára Magyarország harcoló, közvetlen katonai ellenfél volt, és természetesen ennek a vidéknek a magyar lakosságát a magyar nép részének tekintették.

A parancsban nem esik szó arról, hogy az embereket közmunkára irányítják vagy hogy egyáltalán elviszik őket, ezért a magyarok – akik ekkor még nem sejtették, hogy mi vár rájuk – eleget tettek a parancsnak, jelentkeztek abban a hitben, hogy mindössze három napot fognak dolgozni, hogy segítsenek a háború után romokban heverő vidék helyreállításában.

A következő napokban listák szerint, NKVD-alakulatok kíséretében hurcolták el az embereket a sztálini lágerekbe. A magyar férfiak első gyalogos menetoszlopait 1944. november 18-án indították útnak, szigorú katonai kísérettel a szolyvai gyűjtőtáborba. A rendelkezésre álló adatok szerint a fogva tartás embertelen körülményei miatt itt pusztult el a legtöbb kárpátaljai magyar. Később továbbhajtották őket különböző lágerekbe, a Szovjetunió belsejébe, ahol mint hadifoglyokat tartották őket fogva. A kollektív büntetést kevesen éltek túl.

E) csoport

A Kárpátaljai Népi Bizottságok első kongresszusa (4., 8. dia)

Kárpátaljai Ukrajna Kommunista Pártja, amely 1944. november 19-én, Munkácson tartotta alakuló konferenciáját, a következő határozatot fogadta el: Kárpátalja csak Szovjet-Ukrajnához csatlakozhat. November 26-ig, az általuk szorgalmazott „Népi Bizottságok” I. kongresszusának összehívásáig elérték, hogy Kárpátalját, különösen a vegyes és színmagyar falvakat megtisztítsák „a számukra veszélyes elemektől”, a csehszlovákbarátoktól, akik nem szavaztak volna Kárpátaljának a Szovjet-Ukrajnával történő egyesítésére. Miután magyarokkal, svábokkal, románokkal zsúfolásig megtöltötték a szolyvai gyűjtőlágert, a kitűzött időpontban, 1944. november 26-án, ugyancsak Munkácson, 663 városi és falusi küldött-képviselővel összeült a Kárpátaljai Népi Bizottságok első kongresszusa, amely egyhangúan elfogadta azt a Kiáltványt (Manifesztum), amely kimondta, hogy „Kárpátontúli Ukrajna” kilép Csehszlovákia kötelékéből és csatlakozni kíván Szovjet-Ukrajnához.

1945. június 29-én, Moszkvában – hosszas tárgyalások és egyeztetések után – a Szovjetunió és Csehszlovákia kormánya megkötötte a csehszlovák–szovjet szerződést, amelyben Csehszlovákia átadta Kárpátalját a Szovjetuniónak. Kijelölték a szovjet–csehszlovák határt, melynek során Csapot, mint fontos vasúti csomópontot, Szlovákiától Kárpátaljához csatolják.

1946. január 22-én az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége rendeletben szabályozta Kárpátontúli Ukrajna közigazgatását,

amely szerint az átmenetet képező „miniállamot” az Ukrán SZSZK Kárpátontúli területévé szervezték át a következő felosztásban: 13 járás, két területi jogú, 8 járási jogú város, 28 mezőváros és 257 községi tanács. Kárpátaljának ekkor 38 városa, 561 községe, vagyis összesen 599 települése volt. A megye székhelye Ungvár lett.

Keresd ki az alábbi szövegből azt a mondatot, amelyik nem valós történelmi tényt közöl!

A szerződés I. cikkelyében a következő olvasható: „Zakarpatszka Ukrajina (ennek neve a csehszlovák alkotmány szerint Podkarpatska Rus), amely az 1919. szeptember 10-i Saint-Germain-en-Laye-ban megkötött szerződés alapján lett a Csehszlovák Köztársaság autonóm egysége, Zakarpatszka Ukrajina lakossága akaratnyilvánításának megfelelően és mindkét Magas Tárgyaló Fél baráti megegyezése alapján újraegyesül ősi hazájával, Ukrajnával, és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kötelékébe kerül.”

F) csoport

Keressétek ki az atlaszokban azokat a helységeket, amelyekről a szöveg szól!

1946-tól fokozatosan hazaengedték az életben maradottakat. Az elhurcoltaknak legalább 70%-a nem látta viszont szülőföldjét, csontjaik jeltelen sírokban nyugszanak Szolyvától a távoli Szibériáig. A legtöbben Sztarij, illetve Novij Szamborban, Boriszovoban, Turkán, Orsán, Sztalinóban pusztultak el. A szovjet rendszerben ezeket a férfiakat háborús bűnösneként tartották számon, helyzetükről nem beszélhettek, a mai napig nem rehabilitálták őket.

G) csoport

Kárpátalján már a csehszlovák időszakban is számos település nevét „szlávositották”. 1946-ban az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének rendelete értelmében a vidéken közel száz, kárpátukránok és magyarok által lakott település nevét változtatták meg.

Gyűjtsétek ki tíz kárpátaljai település magyar, illetve ukrán nevét! Állítsátok össze belőlük egy körutazás tervét! Használjátok a középiskolai történelematlaszt és a Google Mapset!